

4. POGLAVLJE

Temeljne informacije o ljudskim pravima

Sadržaj ovog poglavlja

Razumijevanje ljudskih prava 283

    Što su ljudska prava? 283

    Povijesni pregled 285

    Ljudska prava diljem svijeta 287

    Kako možemo koristiti svoja prava? 288

    Kako prepoznati svoja prava? 288

    Nedoumice i pogrešna tumačenja ljudskih prava 289

    Pitanja koja još čekaju na odgovore 290

Evolucija ljudskih prava 291

    Koja prava imamo? 291

Pravna zaštita ljudskih prava 296

    Ključni međunarodni dokumenti 297

    Ostvarivanje ljudskih prava 300

    Je li to dovoljno? 304

Aktivizam i uloga nevladinih organizacija 305

    Primjeri uspješnog aktivizma 307

Pitanja i odgovori 310

    Nedoumice 312

Razumijevanje ljudskih prava

Što su ljudska prava?

Zagonetka

Ljudska su prava poput oklopa: štite vas; poput uputa su jer vam govore kako se treba ponašati; poput sudaca su jer se njima možete žaliti. Apstraktna su poput osjećaja; baš kao i osjećaji pripadaju svima i uvijek će postojati, ma što se dogodilo.

Poput prirode su; poput duha jer su neuništiva. Baš su poput vremena, prema svima se odnose jednako - prema bogatima i siromašnima, starima i mladima, bijelima i crnima, visokima i niskima. Nude nam poštovanje i traže od nas da druge poštujemo. Baš kao što dobrotu, istinu ili pravdu ne možemo jedinstveno definirati ne možemo ni prava, no znamo ih prepoznati kad se s njima susretnemo.

Možete li definirati ljudska prava? Kako bi objasnili što su ljudska prava?

Otkuda potječu ljudska prava?

Opravdano je tražiti svoja prava. Imam pravo na namirnice u svojoj košari ako sam ih platio. Građani imaju pravo izabrati predsjednika, ako je to ustavom omogućeno. Dijete ima pravo da ga roditelji odvedu u zoološki vrt, ako su tako obećali. Sve ovo imamo pravo očekivati zbog obećanja i jamstva koja nam je netko dao.

No, ljudska su prava nešto drukčija potraživanja utoliko što ne ovise o obećanju ili jamstvu nekog drugog. Pravo pojedinca na život ne ovisi o nečijem obećanju da neće ubiti nju ili njega: sam život - da, ali ne i *pravo na život*. Da bi imali pravo na život, dovoljno je ispuniti samo jedan uvjet - biti čovjekom!

Uvažavanje ljudskih prava znači uvažavanje činjenice da svatko ima pravo tvrditi: *To su moja prava, bez obzira što ti kažeš ili učiniš, zato što sam ljudsko biće, baš kao i ti*. Ljudska su prava svojstvena svakom čovjeku.

Zašto ovu tvrdnju ne trebamo ničim potkrijepiti? Na čemu se zasniva? Zašto bi vjerovali da je istinita?

To je potpuno moralni zahtjev i počiva na moralnim vrijednostima. Moje pravo na život uistinu znači *da mi nitko ne smije oduzeti život; to ne bi bilo ispravno*. Zahtjev izražen na ovaj način ne treba dodatnih pojašnjenja. Vjerojatno se i vi s tim slažete jer svi shvaćamo da određeni aspekti našeg života, našeg bića, moraju ostati nepovredivi jer su osnova našeg postojanja, onoga tko smo i što smo; osnovica su naše čovječnosti i ljudskog dostojanstva. Ljudska prava jednostavno proširuju ovo shvaćanje na individualnu razinu svakog pojedinca na ovom planetu. Ako ja mogu ovo zahtijevati, isto tako to može i bilo tko drugi.

Zašto je pogrešno ne poštivati nečije pravo na život? Zašto je pogrešno oduzeti nekome život? Jesu li ovo ista pitanja?

"Ljudska prava su ono što vam nitko ne može oduzeti."

Rene Cassin

"Ono što čovjek želi je neovisan izbor, bez obzira na cijenu neovisnosti i bez obzira gdje bi ga ona mogla odvesti."

Fjodor Dostojevski

Ključne vrijednosti

Dvije su ključne vrijednosti koje leže u samoj srži ideje o ljudskim pravima. Prva je ljudsko *dostojanstvo*, a druga *jednakost*. Ljudska prava možemo shvatiti kao osnovne standarde neophodne za dostojanstven život; njihova se univerzalnost temelji na činjenici da su, bar u ovom pogledu, svi ljudi jednaki. Zato ne treba i ne smije biti diskriminacije među njima.

Ova dva uvjerenja ili vrijednosti sasvim su dovoljne da obuhvatimo sve što povezujemo s idejom o ljudskim pravima i ona su rijetko kontroverzna. Zato ideja o ljudskim pravima ima potporu svih svjetskih kultura, svake civilizirane vlade i većih religija. Gotovo je jedinstveno priznato da ovlasti države ne mogu biti neograničene, mora ih se ograničiti bar do te granice koja omogućava da svaki pojedinac, koji živi u području njezine ovlasti, ima zadovoljene osnovne potrebe za dostojanstven život.

Iz ovih dviju osnovnih vrijednosti proistječu mnoge druge vrijednosti koje mogu preciznije definirati kako bi u praksi ljudi i društva trebali zajedno živjeti. Na primjer:

Sloboda: zato što je slobodan izbor važan dio ljudskog dostojanstva. Prisiljavanje nekoga na djelovanje suprotno njegovoj volji sputava ljudski duh.

Poštovanje drugih: zato što se zbog pomanjkanja poštovanja ne uvažava individualnost i osnovno dostojanstvo drugoga.

Nediskriminacija: zato što jednakost u ljudskom dostojanstvu znači da ne smijemo cijeniti ljude po nevažnim tjelesnim (ili nekim drugim) osobinama.

Tolerancija: jer je nedostatak tolerancije pokazatelj nepoštivanja različitosti; jednakost ne znači istovjetnost i jednoličnost.

Pravda: jer svi ljudi kao pripadnici čovječanstva zaslužuju pravičan i jednak postupak.

Odgovornost: jer poštivanje prava drugih uključuje prihvaćanje odgovornosti za svoja djela.

Karakteristike ljudskih prava

Filozofi će i dalje raspravljati o prirodi ljudskih prava, no međunarodna je zajednica utvrdila ključne principe s kojima su se države složile i koje moraju poštivati. Prema tim principima slijedi:

1. Ljudska su prava neotuđiva. To znači da ih se ne možete izgubiti jer su povezana sa samom činjenicom ljudskog postojanja. U posebnim okolnostima neka prava - ali ne sva - mogu biti ukinuta ili ograničena. Primjerice, ako je netko optužen za zločin, njemu ili njoj može se oduzeti sloboda; ili u vrijeme građanskih nemira, vlada može odrediti policijski sat kojim će ograničavati slobodu kretanja.

2. Nedjeljiva su, međusobno ovisna i međusobno povezana. To znači da su različita ljudska prava usko povezana i ne mogu se zasebno promatrati i odvajati jedna od drugih. Uživanje jednog prava ovisi o uživanju mnogih drugih prava te nijedno pravo nije važnije od drugih.

3. Univerzalna su. Znači da jednako vrijede za sve ljude svuda u svijetu, bez vremenskog ograničenja. Svaki pojedinac ima pravo na uživanje ljudskih prava bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, religiju, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, mjesto rođenja ili neki drug status.

Treba naglasiti da univerzalnost ljudskih prava ni u kom slučaju ne ugrožava bogatu raznolikost pojedinaca i različitih kultura. Raznolikost može postojati i u svijetu u kojem su svi jednaki i zaslužuju jednako poštovanje.

"Vrijednosti su nevidljive poput vjetra. Po šuškanju lišća znate da puše vjetar. A vrijednosti shvaćate kroz ljudska djela."

Eva Ancsel

Povijesni pregled

Ideja da ljudi imaju određena prava čim se rode ima korijen u mnogim kulturama i drevnim tradicijama. Mnogi poštovani vladari i utjecajni zakonici primjeri su koji kazuju da vrijednosti utkane u ljudska prava nisu ni "zapadnjački izum", niti izum 20. stoljeća.

"Svijet se sastoji od tri stvari:
od istine, od sposobnosti
prosuđivanja i mira."

Talmud

Prapovijest

- Hammurabijev zakonik iz Babilona (Irak, 2000. g. pr. Krista) prvi je pisani zakonik koji je donio kralj Babilona. Zaklinjao se da će "pravda kraljevati u cijelom kraljevstvu, da će uništavati zle i nasilne, da će štititi slabe od tlačenja jakih...da će prosvijetliti zemlju i promicati dobro ljudi".
- Faraon drevnog Egipta (2000. g. pr. Krista) daje instrukcije svojim podanicima: "Kada dođe podnosilac molbe iz Donjeg ili Gornjeg Egipta,...pobrinite se da sve uradite po zakonu, da poštujete običaje i pravo svakog čovjeka."
- Cyrusovu povelju (Iran 570 g. prije Krista) sastavio je kralj Perzije za svoje podanike. Njome je priznao pravo na slobodu, sigurnost, slobodu kretanja te neka socijalna i ekonomska prava.

Koje su se osobe tijekom povijesti vaše države borile za vrijednosti ljudskih prava?

Engleska Magna Charta Libertatum i Povelja prava

Godine 1215. englesko plemstvo i članovi svećenstva protestirali su protiv zlorababe vlasti kralja Ivan I. te su ga natjerali da poštuje zakone donošenjem Velike povelje slobode (Magna Charta Libertatum). Iako je kralj nije poštovao, ona je postala općeprihvaćeni dokument u borbi za ljudske slobode. Obuhvaća velik broj prava, kao što su pravo svakog slobodnog građanina da bude vlasnikom i nasljednikom nekretnina, kao i da bude zaštićen od prekomjernih poreza. Ona utvrđuje principe zakonom propisanog sudskog postupka koji osigurava jednakost pred zakonom. Nasljednika Ivana I. zbacili su s prijestolja 1688. g. zbog zlorababe moći i ovlasti. Godine 1689. Parlament je donio povelju u kojoj navodi da više neće tolerirati kraljevo uplitanje u svoje poslove. Ta povelja, znana još i kao Povelja prava, zabranila je monarhu da ukine zakon bez pristanka parlamenta, omogućila je slobodne izbore za članova parlamenta i zajamčila da sloboda govora u parlamentu, u sudu ili bilo gdje drugdje, niti u jednom trenutku ne može doći u pitanje.

Nastanak prirodnih prava

Tijekom 17. i 18. stoljeća nekolicina europskih filozofa iznijela je ideju o "prirodnim pravima". To su bila prava koja pripadaju svakoj osobi jer su on ili ona ljudska bića, a ne, primjerice, građani određene države ili pripadnici određene religije ili etničke skupine. Ideja da prirodna prava daju ljudima i određena zakonska prava bivala je sve više prihvaćena te se počela odražavati i na ustave nekih država.

"Svi ljudi...po prirodi su
slobodni, jednaki i neovisni,
nitko ne smije biti... izložen
političkoj moći drugog, bez
njegovog pristanka."

Francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina (1789.)

Godine 1789. Francuzi su zbacili monarhiju i osnovali prvu Francusku Republiku. Deklaracija

John Locke

"Ne ubij." je nastala kao rezultat revolucije, a napisali su je predstavnici svećenstva, plemstva i običnih građana. U nju su utkali ideje velikih mislioca kao što su Voltaire, Montesquieu, Rousseau i drugi enciklopedisti. Deklaracija je srušila politički i pravni sustav monarhije te definirala "slobodu, vlasništvo, sigurnost i pravo na borbu protiv tlačanja" prirodnim pravima čovjeka. Sustav monarhije u kojemu je aristokracija bila privilegirana, zamijenila je principima jednakosti svih pred zakonom.

Biblija

Deklaracija Sjedinjenih Američkih Država o neovisnosti, Ustav i Povelja prava (1791.)

Godine 1776. većina britanskih kolonija u Sjevernoj Americi proglasila je neovisnost o Britanskom Kraljevstvu u Deklaraciji Sjedinjenih Američkih Država o neovisnosti. Uvelike je bazirana na teoriji prirodnog prava Lockea i Montesquieua te je potakla Francusku revoluciju i pobune protiv španjolske vladavine u Južnoj Americi. Kasnije je Ustav SAD-a izmijenjen, čime je uspostavljena centralistička vlast, ali s ovlastima ograničenim do te mjere da se jamče individualne slobode. Dvadeset amandmana na taj ustav čine američku Povelju prava.

Početni međunarodni ugovori

U 19. i 20. stoljeću, određeni broj pitanja vezanih za ljudska prava došao je do izražaja te se na njih obratila pažnja na međunarodnoj razini, prije svega na pitanje ropstva, okrutne uvjete rada i na pojavu dječje radne snage. Istovremeno, prihvaćeni su prvi međunarodni ugovori o ljudskim pravima.

- U Engleskoj i Francuskoj ropstvo je zabranjeno početkom 19. stoljeća. Godine 1814. britanska i francuska vlada potpisale su Pariški ugovor u svrhu zajedničke borbe protiv trgovine robljem. Na Konferenciji u Brüsselu 1890. g. potpisan je Dokument o borbi protiv ropstva kojeg je kasnije ratificiralo 18 država.
- Prve ženevske konvencije (1864. - 1929.) odredile su još jedno područje početne suradnje među narodima - određivanjem ratnih pravila. Primjerice, konvencijama je određen način i postupak zbrinjavanja bolesnih i ranjenih vojnika.

Što mislite zašto je potreba za stvaranjem međunarodnih ugovora veća od potrebe za stvaranjem vlastitih standarda unutar svake pojedine države?

Dvadeseto stoljeće

Sve se više širi i prihvaća ideja o pravu ljudi na zaštitu od postupaka vlada koje zlorabe svoje prevelike ovlasti. Važnost ugradnje ovih prava u zakonsku formu shvatile su neke države te su zbog toga gore predstavljeni dokumenti postali preteče mnogih današnjih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Ipak, tek su zbivanja u Drugom svjetskom ratu postavila pitanje ljudskih prava na međunarodnu pozornicu.

Međunarodna organizacija Liga naroda osnovana je po završetku Prvog svjetskog rata. Cilj joj je bio zaštititi osnovna ljudska prava. No taj se cilj sustavnije počeo ostvarivati uz pomoć međunarodnih mehanizama tek nakon okrutnih zločina Drugog svjetskog rata; oni su ukazali na potrebu stvaranja sporazuma o međunarodnim pravilima kojima bi se zaštitila i kodificirala ljudska prava.

Povelja Ujedinjenih naroda koja je potpisana 26. lipnja 1945. bila je rezultat tih stavova. U Povelji je naveden osnovni cilj Ujedinjenih naroda - "spasiti buduće generacije od nedaća rata"

"Bori se s onima koji se bore s tobom kao što se Bog bori, no ne napadaj: Bog ne voli one koji napadaju."

Kuran

i "povratiti odanost osnovnim ljudskim pravima, dostojanstvu, vrijednosti svakog čovjeka i jednakim pravima za muškarce i žene".

Opću deklaraciju o ljudskim pravima izradila je Komisija za ljudska prava, jedno od tijela Ujedinjenih naroda. Prihvaćena je na Općoj skupštini 10. prosinca 1948. g. Poslije njezinog prihvaćanja donesen je niz bitnih instrumenata za zaštitu njezinih principa koje je odobrila međunarodna zajednica. Više informacija o ovim međunarodnim ugovorima možete naći na kraju ovog poglavlja, uključujući i informacije o Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

"Ratovi će se i dalje voditi, toliko dugo dok ljudi ne shvate da je ljudska priroda svuda ista, bez obzira gdje se oni nalazili."

Pierre Daco, psiholog

Ljudska prava diljem svijeta

Nekoliko regija diljem svijeta oblikovale su vlastiti sustav zaštite ljudskih prava, uz već postojeći UN-ov sustav. Danas postoje regionalne institucije u Europi, u američkim, afričkim i arapskim državama, ali ne i u azijskopacifičkoj regiji. No, većina država u toj regiji ratificirala je glavne UN-ove ugovore i konvencije te se tako suglasila s općim principima i izrazila podložnost međunarodnom zakonu o ljudskim pravima.

Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda stupila je na snagu u listopadu 1985. godine. Ratificiralo ju je više od 40 država. Povelja je zanimljiva jer se razlikuje od ostalih prihvaćenih ugovora u drugim krajevima svijeta po nekoliko stvari:

- Za razliku od Europske ili Američke konvencije, Afrička povelja obuhvaća socijalna, ekonomska i kulturna prava, kao i građanska i politička.
- Afrička povelja ne obuhvaća samo individualna prava, već i kolektivna prava naroda.
- U Povelji također stoji da pojedinac ima i prava i obveze te je čak naveden popis specifičnih obveza koje pojedinac ima prema svojoj obitelji, društvu, državi i međunarodnoj zajednici.

Zašto su u Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda uz prava navedene i obveze? Mislite li da bi one trebale biti navedene i u svim drugim dokumentima o ljudskim pravima?

U arapskom državama trenutno postoji regionalna Komisija za ljudska prava s ograničenim ovlastima. Arapske su države također priznale Arapsku povelju o ljudskim pravima koja će se primjenjivati u arapskim državama. Ovaj dokument, kao i Afrička povelja, uključuje socijalna i ekonomska prava, kao i građanska i politička prava i popis kolektivnih prava arapskog naroda.

Postoje naznake uspostavljanja takvog regionalnog sustava i u azijskopacifičkoj regiji, no službeni dogovor još nije postignut. Rezultat sastanka svih nevladinih organizacija u regiji, održanog 1993. g., bila je Bangkoška deklaracija nevladinih organizacija o ljudskim pravima, koja navodi:

"Možemo učiti od različitih kultura s pluralističkog stajališta. ... Univerzalna ljudska prava imaju korijen u mnogim kulturama. Potvrđujemo univerzalnost ljudskih prava koja se zalažu za zaštitu cijelog čovječanstva. ... Zastupajući kulturni pluralizam, ne smijemo tolerirati one običaje pojedinih kultura koji su u suprotnosti s univerzalno prihvaćenim ljudskim pravima, uključujući i prava žena. Kako su ljudska prava zajednička briga i jedinstvena vrijednost, zalaganje se za ljudska prava ne može smatrati zadiranjem u nacionalni suverenitet."

"Imajući na umu važnost nacionalnih i regionalnih posebnosti i raznih povijesnih, kulturnih i religijskih pozadina, dužnost je država, bez obzira na njihove političke, ekonomske i kulturne sustave, promicati i štititi ljudska prava i temeljne slobode."

Bečka deklaracija (1993.)

"Svi smo mi, posebice ja, odgovorni za sve i svakoga."

Fjodor Dostojevski

Kako možemo koristiti svoja prava?

Ljudska prava postoje zbog nas. Kako možemo imati koristi od njih? Jasno je da samo njihovo postojanje nije dovoljno da se zaustave kršenja ljudskih prava za koja znamo da se događaju svakodnevno, u svakom dijelu svijeta. Mogu li ona stoga uistinu nešto promijeniti? *Kako ih možemo koristiti?*

Znate li koja su vaša prava?

Pojedina poglavlja u priručniku obrađuje ovaj problem s nekoliko različitih gledišta.

Kako prepoznati svoja prava?

U sljedećem dijelu teksta osvrnut ćemo se na nekoliko različitih vrsta prava zaštićenih međunarodnim zakonom. Ako znamo na koja se područja ljudskog postojanja primjenjuje zakon o ljudskim pravima i ako smo upućeni u obveze vlade koje proistječu iz ovog zakona, tada možemo početi vršiti pritisak na različite načine. Ovaj dio priručnika pokazuje da je gotovo svako područje nepravde povezano s ljudskim pravima; od siromaštva pa do zagađivanja i uništavanja okoliša, zdravlja, radnih uvjeta, političkog tlačenja, prava na glasovanje, genetskog inženjeringa, prava manjina, terorizma, genocida...itd. Broj problematičnih područja raste svakim danom.

Neka smo pitanja u vezi s primjenom zakona o ljudskim pravima obradili u dijelu *Pitanja i odgovori*. Tu možete naći kratke odgovore na neka od najčešće postavljanih pitanja o ljudskim pravima.

Uz to, peto poglavlje detaljnije obrađuje teme priručnika. Ako vas zanima kako se pojedina prava, primjerice pravo na zdravlje, obrazovanje ili na povoljne uvjete rada, mogu bolje zaštititi, od pomoći će vam biti temeljne informacije koje se odnose za određeno pitanje.

Korištenje zakonskih mehanizama

Obratit ćemo pozornost na zakonske mehanizme za zaštitu različitih područja ljudskog interesa. Mi u Europi posebice smo sretni, bar što se tiče zaštite pojedinih ljudskih prava, jer imamo stalni sud koji se bavi slučajevima kršenja ljudskih prava - Europski sud za ljudska prava. Kada spor nije u ovlasti Europskog suda, postoje drugi mehanizmi koji mogu utvrditi da je pojedina država odgovorna za svoja djelovanja te je mogu prisiliti da prihvati svoje obveze prema Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. I samo postojanje zakona postiže rezultate, iako ne postoje uvijek pravna sredstva kojima bi se država prisilila na njihovo poštivanje.

Lobiranje, aktivizam i provođenje kampanja

Jeste li ikad bili uključeni u kampanju ili akciju za zaštitu ljudskih prava?

Važnu ulogu u vršenju pritiska na države imaju udruženja, nevladine organizacije, dobrotvorne udruge i ostale građanske inicijative; njihova je uloga tema dijela priručnika koji govori o aktivizmu i ulozi nevladinih organizacija. Uloga takvih organizacija posebice je važna običnim ljudima koje svakodnevno susrećemo na ulici, ne samo zato što se takve organizacije bave pojedinačnim slučajevima, već i zato što su izvrstan način da se običan građanin uključi u zaštitu ljudskih prava. Napokon, takve udruge upravo čine obični ljudi! Pogledat ćemo i kako djeluju na unapređenje kulture ljudskih prava kao i neke od primjera njihovog uspješnog djelovanja.

"Smrtnu kaznu smatram divljaštvom i nemoralnom institucijom koja potkopava moral i pravne temelje društva. Uvjeran sam ... da divljaštvo uzrokuje samo divljaštvo."

Andrei Sakharov

Kako se uključiti?

Treće poglavlje oblike aktivizma približava našoj svakodnevici te nudi nekoliko primjera djelovanja u koje se i vi možete uključiti. Udruge za mlade imaju nevjerojatan potencijal za vršenje pritiska na države ili međunarodna tijela te za informiranje javnosti o slučajevima kršenja ljudskih prava. Primjeri iz ovog poglavlja trebali bi vam omogućiti uvid u konkretne mjere koje može poduzeti vaša skupina ili bolji uvid u rad nevladinih udruga u svakodnevnom životu.

"Svaka je duša talac vlastitih djela."

Kuran

Nedoumice i pogrešna tumačenja ljudskih prava

Što da radimo kada zaštita prava jedne skupine ljudi podrazumijeva ograničavanje prava drugih? Ponekad su ljudska prava isprika za djela koja su sama po sebi upitnog morala. Ljudi, pa čak i vlade, mogu tvrditi da štite ljudska prava, no u biti svojim postupcima krše osnovna ljudska prava.

Nije uvijek jednostavno suditi o takvim slučajevima. Promotrite nekoliko primjera koji slijede.

Sukobi prava

Zbog terorističkog napada 11. rujna 2001. godine na Sjedinjene Američke Države mnoge su vlade ograničile osnovne ljudske slobode kao odgovor na prijetnju terorizma. U Ujedinjenom Kraljevstvu postoji novi zakon koji odstupa od 5. članka Europske konvencije o ljudskim pravima, koji štiti ljude od samovoljnog zadržavanja u pritvoru i zatvoru. On daje mogućnost vladama da pritvaraju ljude u zatvore bez optužnice ili suđenja, na osnovi puke sumnje.

Je li dopustivo ograničavati prava manjina u ime nacionalne sigurnosti? Ako da, trebaju li postojati neka ograničenja?

Vrhovni sud SAD-a izjavio je da su demonstracije nacističkih skupina u židovskim predgrađima legalni oblik slobode izražavanja. Treba li se takve skupine zaustaviti u promicanju doktrine koja će dovesti do uništenja cijelog naroda? Ili je to neprihvatljivo ograničenje prava na slobodu izražavanja?

Kulturne tradicije

Ugovoreni brakovi uobičajeni su u mnogim kulturama; vrlo je često veoma mlada djevojka primorana udati se za muškarca kojeg je odabrala njezina obitelj. Treba li to zabraniti da bismo zaštitili mlade djevojke? Ili bi to značilo nepoštivanje drukčije kulturne tradicije?

Ima i drugih primjera kao što su obrezivanje žena u mnogim državama ili ubojstvo djevojaka i žena zbog "povrede časti". Tisuće ljudi trpe posljedice takvih običaja i mnogi ih ljudi smatraju ozbiljnim kršenjem prava. Je li običaj obrezivanja ženskih spolnih organa "kulturna razlika" koju bismo trebali tolerirati?

"Svaki put kad pravda umre, kao da nikada nije ni postojala."

Jose Saramago

Trebaju li kulturne vrijednosti biti iznad univerzalnosti ljudskih prava?

U dobru svrhu

UN-ova Organizacija za hranu i poljoprivredu (Food and Agriculture Organisation) usporedila je 1995. godine stopu smrtnosti djece i novorođenčadi u Bagdadu sa stopom iz 1989. godine. Na osnovi podataka koje su prikupili dva su člana tima objavila članak u kojem su zaključili da je do tog dana 567.000 iračke djece umrlo od posljedica sankcija. U travnju 1998. UNICEF je ustvrdio da godišnje umire otprilike 90.000 djece od posljedica sankcija.

Ponekad međunarodna zajednica primjeni sankcije kako bi kaznila režime koji sustavno krše ljudska prava. Sankcije uključuju zabranu trgovanja s državom koja krši ljudska prava i tako se vrši na nju pritisak da izmijeni svoje djelovanje. Poneke je države međunarodna zajednica u potpunosti izolirala: Južnoafrička je Republika godinama bila izolirana zbog sustava apartheida. Danas Kuba i Irak ne mogu trgovati s većinom svijeta. Nema sumnje da posljedice takvih sankcija ponajviše osjeća običan narod, no posljedice najčešće i osjeća najranjiviji dio društva. *Je li ovo prihvatljiv način zaustavljanja kršenja ljudskih prava od strane neke druge vlade?*

Bombardiranje Kosova koje je predvodio Nato, iako ga UN nije službeno odobrio, bilo je opravdano zbog zaštite albanskog etnita i zbog dovođenja odgovornih za genocid pred lice pravde. Vojne akcije imale su za posljedicu stotine tisuća izbjeglica te, kako se procjenjuje, 500 civilnih žrtava i uništenje srpske infrastrukture. Napadi su rezultirali i uhićenjem Slobodana Miloševića, bivšeg jugoslavenskog predsjednika, i suđenjem pred međunarodnim tribunalom. Slične vojne akcije provedene su i u Afganistanu da bi se uništila teroristička mreža odgovorna za događaje 11. rujna 2001. g. Mogu li se takve vojne akcije opravdati zbog krajnjih rezultata, bez obzira što su uzrokovale velik broj žrtava?

Može li zaštita ljudskih prava biti opravdanje za vojnu kampanju?

U travnju 2001. godine, rezolucijom UN-ove Komisije za ljudska prava odbačena je ideja da se zbog borbe protiv terorizma mora ponekad žrtvovati zaštita ljudskih prava. Rezolucija 2001/24 osudila je terorističke napade povezane sa sukobom u Čečeniji i kršenje prava o humanitarnoj pomoći od strane čečenskih vojnih postrojbi kao i neke, često korištene metode ruskih federalnih snaga u Čečeniji. To je bio razlog za formiranje nacionalne komisije za istragu nezakonitih postupaka ruskih snaga.

Pitanja koja još čekaju na odgovore

Izvori

Europe, Youth, Human Rights, *Report of the Human Rights Week*, Yeal Ohana (ed.), European Youth Centre, Budapest, 2000.

Garzon Valdes, E., "Confusiones acerca de la relevancia moral de la diversidad cultural", *CLAVES de Razon Practica*, No. 74, Madrid, Julio/Agosto, 1997.

Human Rights, a basic handbook for UN staff, Office of the High Commission of Human rights, United Nations, Geneva

Levin, L., Human Rights, Questions and Answers, Unesco, Paris, 1996.

Pitanja koja su ostavljena u prethodnom dijelu nemaju točno određene odgovore te su i danas predmet žestoke rasprave. Takve su rasprave do određene granice važne. Pokazatelj su pluralističkog pristupa koji je osnovica ljudskih prava i činjenice da ljudska prava nisu znanost ili ideologija, već područje morala i pravne misli koje se neprestano razvija. Ne možemo uvijek očekivati crno-bijele odgovore; djelomično zato što su pitanja složena, ali i zato što nema kvalificiranih stručnjaka koji će riješiti sve nesuglasice.

No, to ne znači da nema odgovora ili područja dogovora. Mnogo ih je i broj im se povećava svaki dan. Ropstvo je jedno od pitanja o kojem se mnogo raspravljalo, no u kojem se tolerancija više ne smatra prihvatljivom; pravo na slobodu od ropstva sada je široko prihvaćeno kao osnovno ljudsko pravo. Iako neke kulture obrezivanje žena smatraju prihvatljivim, ljudi diljem svijeta ga doživljavaju i osuđuju kao kršenje ljudskih prava. I smrtna kazna postaje takvo pitanje - bar u Europi. Od zemalja članica Vijeća Europe očekuje se zalaganje za ukidanje smrtno kazne.

Trebali bismo biti uvjereni da će mnoga od ovih pitanja dobiti odgovor. U međuvremenu možemo pomoći u raspravi i donijeti vlastite odluke o kontroverznim temama prisjećajući se dviju temeljnih vrijednosti: jednakosti i ljudskog dostojanstva. *Ako se nekim postupkom pojedincu oduzima ljudsko dostojanstvo, tada se time ugrožava i duh ljudskih prava.*

Evolucija ljudskih prava

Obećanja, obećanja

Naše su političke vođe preuzele mnoštvo obveza! Kad bi svaku obvezu ispunili, svi bi živjeli mirnim, zaštićenim, zdravim i ugodnim životom; pravni bi sustavi bili pravedni i sve bi jednako štitili; politički bi procesi bili demokratski i otvoreni za javnost, te bi služili interesima ljudi.

Pa što onda ne ide kao treba? Jedna mala stvar koja ne ide kako treba je ta što su i političari poput nas ostalih - često će nešto preskočiti, zaobići, ako im se učini da se to neće primijetiti! Zato moramo točno znati koja su obećanja dali u naše ime kako bismo mogli pripaziti ispunjavaju li ih.

"Sva su prava univerzalna, nedjeljiva i međuovisna."

Bečka deklaracija

Izvršite li svaki put ono što ste obećali? Čak i kada vas nitko ne podsjeti na dano obećanje?

Koja prava imamo?

Znamo da naša prava trebaju biti poštivana. Opća deklaracija o ljudskim pravima, Europska konvencija o ljudskim pravima i drugi međunarodni ugovori obuhvaćaju široko područje različitih prava pa ćemo ih stoga obrađivati redoslijedom nastajanja i priznavanja od strane međunarodne zajednice. Uobičajen je način klasificiranja ovih prava svrstavanje prava u "prvu, drugu i treću generaciju" pa ćemo se zasad toga i pridržavati, no vidjet ćemo da takva klasifikacija ima ograničenu uporabu i da nas čak može odvesti u krivom smjeru.

Prva generacija prava (građanska i politička prava)

Pojavila su se kao teorija tijekom 17. i 18. stoljeća i uglavnom su se bazirala na područje političkih odnosa. Sve se više uviđalo da svemoćna vlada ipak ne može pokrivati sva područja i sve rješavati sama te da građani trebaju utjecati na politiku koja se tiče njihovih života.

Istaknute su dvije osnovne ideje - **osobna sloboda** i **zaštita pojedinca od samovolje države**.

- **Građanska** prava osiguravaju minimalna jamstva fizičkog i moralnog integriteta i omogućavaju pojedincima da formiraju vlastito područje savjesti i vjerovanja, primjerice pravo na jednakost i slobodu, pravo na religiju ili izražavanje vlastitog mišljenja i pravo na život.
- **Zakonska** su prava svrstana u "građanska" prava. Osiguravaju proces zaštite u borbi s političkim i pravnim sustavom: na primjer zaštitu od uhićenja i zatvora, pretpostavku nevinosti dok se ne dokaže krivnja na sudu i pravo na žalbu.
- **Politička** su prava potrebna da bi sudjelovali u životu zajednice i društva. To su, na primjer pravo na glasanje, pravo učlanjivanja u političke stranke, pravo na slobodno sastajanje i javno okupljanje, pravo na izražavanje mišljenja i pravo na informiranje.

"Nije problem pritvaranje u zatvor. Problem je kako izbjeći predaju."

Kategorije nisu strogo definirane, ali su jedan od mnogih načina klasificiranja različitih

Nazim Hikmet

"Surova stvarnost je... da države i međunarodna zajednica u cjelini, nastavljaju tolerirati kršenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, dok bi takva kršenja građanskih i političkih prava izazvala zgražanje i zahtjev za urgentnim djelovanjem koje bi kršenje spriječilo."

Očitovanje UN-ovog odbora za ekonomska, socijalna i kulturna prava na Bečkoj konferenciji.

prava. Većinu njih možemo svrstati u više kategorija. Pravo izražavanja je i građansko i političko pravo. Ključno je u političkom životu, a isto tako temelj je naših osobnih sloboda.

Jesu li politička prava ujedno i građanska prava?

Građanska i politička prava detaljno su obrađena u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Na Zapadu ta se prava tradicionalno smatraju najvažnijima, ako ne i jednim istinskim ljudskim pravima. U sljedećem dijelu vidjet ćemo da je to krivo shvaćanje.

Tijekom Hladnog rata, države Istočnog bloka žestoko su kritizirane zbog nepoštivanja građanskih i političkih prava. Njihova je reakcija bila oštra kritika zapadnjačkih demokracija, zbog zanemarivanja osnovnih socijalnih i ekonomskih prava. U svakoj od kritika ima bar djelić istine.

Druga generacija prava (socijalna, ekonomska i kulturna prava)

Ova se prava odnose na područje društvenog života i rada, te osnovnih životnih potreba. Temelje se na idejama **jednakosti i osiguravanja pristupa socijalnim i ekonomskim dobrima, uslugama i mogućnostima**. Kao posljedica industrijalizacije i povećanja radničke klase, naglo su postala predmet međunarodne prihvaćenosti što je dovelo do novih zahtjeva i ideja o značenju dostojanstvenog života. Ljudi su shvatili da ljudsko dostojanstvo zahtijeva više od onog što je osigurano građanskim i političkim pravima.

- **Socijalna prava** su sva ona prava koja su potrebna za potpuno sudjelovanje u životu društva. Uključuju pravo na obrazovanje i pravo osnivanja obitelji, ali i mnoga prava koja često smatramo građanskim pravima: npr. pravo na rekreaciju, zdravstvenu zaštitu, privatnost i pravo na slobodu od diskriminacije.
- **Ekonomska prava** uobičajeno uključuju pravo na rad, na primjeren životni standard, na smještaj i pravo na umirovljenje starih i osoba s invaliditetom. Ekonomska prava odraz su činjenice da je za ljudsko dostojanstvo potreban minimalan stupanj materijalne sigurnosti i činjenice da npr. nezaposlenost ili neriješeno stambeno pitanje može biti psihološki demotivirajuće.
- **Kulturna prava** se odnose na način života unutar kulturne zajednice i često im se posvećuje manje pažnje nego drugim vrstama prava. Uključuju pravo na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu zajednice i također, ako je moguće, pravo na obrazovanje. No, mnoga druga prava, koja se službeno ne smatraju kulturnim pravima, od temeljne su važnosti za život manjinskih zajednica unutar društva zbog očuvanja različitosti njihove kulture: na primjer, pravo na nediskriminaciju i jednaku zaštitu.

Jesu li prava ograničena različitim kulturnim skupinama u vašem društvu? Koji su vjerski blagdani od nacionalne važnosti?

Socijalna, ekonomska i kulturna prava utvrđena su Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kao i Europskom socijalnom poveljom.

"Pravo na razvoj neotuđivo je ljudsko pravo na temelju kojeg svako živo biće i narodi imaju pravo sudjelovati, doprinostiti i uživati ekonomski, socijalni, kulturni i politički razvoj u kojem možemo realizirati sva ljudska prava i temeljne slobode."

Članak 1., UN-ova Deklaracija o pravu na razvoj

Postoje li prava koja su važnija od drugih?

Zbog ideoloških i političkih razloga bilo je poteškoća pri pokušaju da se socijalna i ekonomska prava prihvate na jednakoj razini kao građanska i politička prava. Iako je običnom građaninu očito da su uvjeti poput minimalnog životnog standarda, riješenog stambenog pitanja i mogućnosti zaposlenja bitni za ljudsko dostojanstvo, političari to nisu spremni priznati. Razlog je nedvojbeno u tomu što bi osiguravanje osnovnih socijalnih i ekonomskih prava za sve ljude svijeta zahtijevalo potpunu preraspodjelu sredstava. Političarima je dobro poznato da takva politika ne osigurava pobjedu na izborima.

U skladu s tim nude brojna opravdanja zašto je druga generacija prava manje važna od ostalih. Kao prvo tvrde da socijalna i ekonomska prava nisu ni realna ni provediva, bar ne u skoro vrijeme, te da bismo ih trebali postupno ostvarivati. Takav je pristup prihvaćen u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: dovoljno je da vlade pokažu kako poduzimaju mjere za realiziranje ovih ciljeva u budućnosti. O ovoj se tvrdnji, međutim, svakako može raspravljati jer se izgleda temelji više na političkim stajalištima nego na nekim drugim. Mnoga nezavisna istraživanja pokazuju kako postoji dovoljno sredstava i znanja na svijetu koja bi mogla osigurati da se zadovolje osnovne potrebe svim ljudima. Potrebno je samo uložiti zajednički napor.

Kao drugo tvrde da postoji osnovna teoretska razlika između prve i druge generacije prava: prva vrsta prava od vlada zahtijeva samo da se suzdrže od provođenja određenih aktivnosti (tzv. "negativna" prava), dok druga vrsta zahtijeva pozitivnu intervenciju vlada (tzv. "pozitivna" prava). Možemo zaključiti da nije realistično očekivati od vlada da poduzmu pozitivne mjere, bar ne u skoro vrijeme, kad nisu ni obvezne to učiniti. Bez postojanja obveza za bilo koju stranu, ne može biti prava u punom smislu te riječi.

Postoje dva osnovna pogrešna shvaćanja u ovom načinu razmišljanja.

Prvo, građanska i politička prava nikako nisu u potpunosti negativna. Na primjer, da bi vlada jamčila slobodu od mučenja, nije dovoljno da se vladini službenici jednostavno suzdrže od zlostavljanja ljudi! Istinska zaštita od zlostavljanja zahtijevala bi postojanje složenog sustava provjera i kontrola: policijske sustave, pravne mehanizme, slobodan pristup informacijama i mjestima pritvora - i još mnogo toga drugog. Isto vrijedi i za pravo na glasovanje i za sva ostala građanska i politička prava. Drugim riječima, ova prava zahtijevaju pozitivno djelovanje vlade uz suzdržavanje od poduzimanja negativnog.

Kakvu pozitivnu akciju vlada treba poduzeti kako bi osigurala slobodne i poštene izbore?

Kao drugo, socijalna i ekonomska prava, poput građanskih i političkih prava zahtijevaju od vlada neprovođenje određene aktivnosti: npr. da ne daju kompanijama velike porezne olakšice, da ne potiču razvoj u regijama koje su već razvijenije od drugih ili ne nameću carinske pristojbe koje su na štetu država u razvoju, itd.

U stvarnosti su različite vrste prava puno uže povezane jedne s drugima nego nam to njihovi nazivi govore. Ekonomska prava zadiru u politička; građanska prava često ne možemo razlikovati od socijalnih. Nazivi mogu biti korisni u stvaranju općenite predodžbe, ali nas često mogu i zavarati. Gotovo svako pravo pod raznim uvjetima možemo svrstati u svaku kategoriju.

"Ljudska prava počinju s doručkom."

Leopold Senghor

"Prvo jelo pa onda moral."

Bertolt Brecht

"Kultura je ono što nastavlja živjeti u čovjeku kada se sve ostalo zaboravi."

Emile Henriot

Treća generacija prava (sveobuhvatna prava)

Popis međunarodno priznatih ljudskih prava nije stalan. Iako nijedno od navedenih prava u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima nije dovedeno u pitanje više od 50 godina njezina postojanja, novi ugovori i dokumenti razjasnili su i dodatno razradili neke od osnovnih koncepata koji su postavljeni u tom izvornom dokumentu.

Dopune su rezultat nekoliko čimbenika: djelomice su nastale kao odgovor na promjenu shvaćanja ljudskog dostojanstva, djelomice kao rezultat tehnoloških promjena, a često kao rezultat pojave novih prijetnji. Nova specifična kategorija prava predloženih za treću generaciju prava posljedica je boljeg razumijevanja različitih vrsta prepreka u provedbi prve i druge generacije prava. Rast globalizacije također je otkrio mogućnost preraspodjele resursa radi uklanjanja tih prepreka.

Koje su glavne prepreke za potpunu zaštitu ljudskih prava u zemljama u razvoju? Koja su prava najviše ugrožena?

U osnovi je treće generacije prava solidarnost; ona obuhvaćaju kolektivna prava društva ili naroda, kao što su pravo na održiv razvoj, pravo na mir ili zdravi okoliš. U najvećem dijelu svijeta, uvjeti poput krajnjeg siromaštva, rata, ekološke i prirodne katastrofe, znače da se u poštivanju ljudskih prava veoma malo napredovalo. Iz tog razloga, mnogi su shvatili da je neophodno priznati još jednu kategoriju prava. Takvim bi se pravima osigurali odgovarajući uvjeti koji društvima, posebice zemljama u razvoju, omogućuju provođenje prve i druge generacije prava koje su već priznate.

Specifična prava koja se najčešće uključuju u treću generaciju prava su prava na razvoj, mir, zdravi okoliš, sudjelovanje u korištenju zajedničkog naslijeđa čovječanstva, pravo na komunikaciju i humanitarnu pomoć.

Postoje različita mišljenja o ovoj novoj generaciji prava. Neki stručnjaci smatraju da se kolektivna prava ne mogu svrstati u "ljudska" prava. Ljudska prava, po definiciji, pripadaju pojedincima i definiraju područje interesa pojedinca koje ima prioritet nad interesima društva ili društvenih skupina. Kolektivna prava, baš suprotno, pripadaju zajednicama ili čak cijelim državama.

Rasprava se ne vodi o tome postoje li ova prava, već treba li ih svrstati u ljudska prava. Ovaj argument nije samo verbalne naravi jer se neki ljudi boje da bi se promjenom terminologije osiguralo opravdanje represivnim režimima za ograničavanje ljudskih (individualnih) prava u ime kolektivnih prava; primjerice, za ograničavanje građanskih prava kako bi osigurao "ekonomski razvoj". Postoji još nešto što zabrinjava: kako zaštita treće generacije prava nije obveza države već međunarodne zajednice, zaštita nije zajamčena. Tko bi trebao biti odgovoran za održavanje mira na području Kavkaza ili Palestine?

No kako god mi odlučili da ćemo ih zvati, postoji opći sporazum da područja obuhvaćena trećom generacijom prava zahtijevaju dodatna istraživanja i pozornost međunarodne zajednice. Poneka kolektivna prava već su priznata, posebice u Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda. Opća deklaracija o ljudskim pravima uključuje i pravo na samoodređenje, a ljudsko pravo na razvoj je ozakonjeno 1986. g. u Deklaraciji Opće skupštine Ujedinjenih naroda.

"Svatko ima pravo (...) pridonositi znanstvenom razvoju i koristiti njegove prednosti."

Članak 27., Opća deklaracija o ljudskim pravima

Napredak znanosti

Medicina je još jedno područje koje priznaje nova prava. Nova znanstvena otkrića otvorila su određeni broj pitanja povezanih s ljudskim pravima, naročito na području genetskog inženjeringa i transplantacije organa i tkiva. Kao rezultat tehnološkog napretka u području genetskog inženjeringa, potaknuta su i pitanja o samoj prirodi ljudskog života. Vijeće je Europe reagiralo na ove izazove novim međunarodnim ugovorom: Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u odnosu na primjenu biologije i medicine (u daljnjem tekstu Oviedo konvencija). Ugovor je stupio na snagu u prosincu 1999. g.

Konvenciju je potpisalo 30 država članica Vijeća Europe, a ratificiralo njih deset. Konvencija daje smjernice za rješenja nekih problematičnih pitanja spomenutih u prethodnom odlomku. Donosimo sažetak pojedinih važnijih članaka:

- Bilo kakav oblik diskriminacije čovjeka na osnovi njegovog genetskog naslijeđa je zabranjen.
- Prenatalno genetsko testiranje dozvoljeno je jedino u zdravstvene svrhe, a ne za, na primjer, utvrđivanje tjelesnih osobina koje će dijete razviti tijekom života.
- Postupci koji imaju za svrhu promijeniti ljudski genom dozvoljeni su samo zbog preventivnih, dijagnostičkih ili terapijskih razloga.
- Medicinski potpomognuta reprodukcija nije dozvoljena ako je namijenjena odabiru spola djeteta.
- Uzimanje organa ili tkiva od žive osobe za potrebe transplantacije može se izvesti isključivo zbog terapijske dobrobiti primatelja (članak 21. - Zabrana financijske dobiti).

Biotehnologija

Genetski inženjering metoda je mijenjanja naslijeđenih karakteristika organizma, kojom unaprijed određenim načinom mijenjamo njegov genetski materijal. Napredak u ovom području znanosti doveo je do žučne rasprave o nekoliko različitih etičkih pitanja i pitanja o ljudskim pravima. Primjerice, treba li dopustiti genetski inženjering na zametku ako takav čin može rezultirati trajnom genetskom promjenom cijelog organizma i budućih generacija; ili treba li dopustiti reprodukciju ljudskog klon iz pojedinačnog gena kad je već dozvoljeno kloniranje miševa ili ovaca.

Napredak biomedicinske tehnologije doveo je i do mogućnosti transplantacije organa odraslih ljudi i fetusa ili tkiva s jednog tijela na drugo. Poput genetskog inženjeringa, takav bi napredak mogao znatno poboljšati kvalitetu života nekih ljudi pa čak i spašavati živote. Ipak, razmotrite neka problematična pitanja izazvana ovakvim napretkom:

- Ako možemo poboljšati ili spasiti život pojedinca koristeći organ mrtvog čovjeka, trebamo li to uvijek činiti? Zasluži li poštovanje i mrtav čovjek?
- Kako svima, kojima je potrebno, osigurati jednake uvjete za dobivanje organa za transplantaciju ako je njihov broj ograničen?
- Trebaju li postojati zakoni koji se odnose na čuvanje organa i tkiva?
- Ako se medicinskim postupkom djeluje na genom pojedinca, a to ugrožava njegov život ili kvalitetu života, je li odšteta odgovarajuće rješenje? U slučaju da pojedinac umre, bi li optužba za umorstvo bila primjerena?

"Zabranjen je bilo koji postupak kojim ljudsko biće želimo napraviti genetski jednakim kao neko drugo ljudsko biće, živo ili mrtvo."

Dodatni Protokol Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića, Pariz, 1998.

UNESCO

UNESCO je posvetio posebnu pažnju ljudskom genomu i 10. studenog 1997. g., na UNESCO-voj Općoj skupštini usvojio je Opću deklaraciju o ljudskom genomu i ljudskim pravima. Ova deklaracija postavlja slična ograničenja medicinskim postupcima u genetskom naslijeđu čovječanstva i pojedinaca.

Izvori

Symonides, Janusz ed., *Human Rights: New Dimension and Challenges*, Manual on Human Rights, UNESCO/Dartmouth Publishing, Pariz, 1998.

Donnelly, Jack, *Universal Human Rights in theory and practice*, Cornell University Press, 1989.

Robertson A. i Merrills J. *Human rights in the world*, Manchester University Press, 1996.

Internetska stranica Vijeća Europe o bioetici:
www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Bioethics/

Pravna zaštita ljudskih prava

"Zakon ne mijenja srce, nego ograničava one bez njega."

Martin Luther King

Već znamo da su ljudska prava neotuđiva prava svakog ljudskog bića, ali kako ih je moguće učiniti dostupnima? Gdje možemo pronaći dokaz da su ta prava države formalno priznale? I kako se ta prava primjenjuju?

Ljudska su prava priznata ugovorima

Na međunarodnoj razini, države su se ujedinile da bi sklopile pojedine ugovore o ljudskim pravima. Ugovori utvrđuju objektivne standarde ponašanja za države preko kojih im nameću određene obveze prema pojedincima. Ugovori mogu biti dvojaki: pravno obvezujući ili neobvezujući.

Obvezujući dokument, često nazivan ugovorom, konvencijom ili sporazumom, predstavlja obvezu država da osigura provođenje prava na nacionalnoj razini. Svaka država mora individualno pokazati volju da prihvća obvezu, a to se postiže ratifikacijom ili pristupanjem (samo potpisivanje dokumenta ne čini ga obvezujućim). Kako se želi postići što je moguće veći broj država potpisnica, državama je općenito dana mogućnost da se posebnim aktima ili deklaracijama ograde od određenih odredbi dokumenta. Napokon, bolje je imati obvezu države da će osiguravati provođenje bar nekih ljudskih prava nego nijedno pravo! No, ovaj se mehanizam ponekad može i zlorabiti i iskoristiti kao izgovor za uskraćivanje osnovnih ljudskih prava, jer dopušta državi da "izbjegne" međunarodni nadzor u pojedinim područjima.

Što mislite, zašto su čak i one države koje su poznate po nepoštivanju ljudskih prava spremne potpisati međunarodne ugovore o ljudskim pravima?

Neobvezujući ugovor je u biti samo deklaracija ili davanje političke suglasnosti države da će uložiti sve svoje snage kako bi se poštovala određena ljudska prava, no bez ikakve pravne obveze da to učini. U praksi to obično znači da ne postoje službeni (ili pravni) mehanizmi provedbe.

Koja je vrijednost ispraznog obećanja da će se poštivati standardi ljudskih prava, ako ono nije podržano pravnim mehanizmima? Smatrate li da je i to bolje nego ništa?

Deklaracija Ujedinjenih naroda ili neobvezujući dokument, obično je rezultat sastanka Opće skupštine Ujedinjenih naroda ili konferencije posvećene posebnoj temi. Sve države, već time što su članice Ujedinjenih naroda ili što sudjeluju na konferenciji, smatraju se suglasnima s donesenom deklaracijom. Priznanje ljudskih prava na nacionalnoj razini također može biti rezultat dogovora između države i njezinog naroda. Kad se ljudska prava priznaju na nacionalnoj razini, postaju prvenstveno obvezom države prema njezinim građanima.

Ključni međunarodni dokumenti

Važnost ljudskih prava sve se više priznaje, te ona dobivaju najširu zaštitu. To treba smatrati pobjedom ne samo aktivista za ljudska prava, već svih ljudi općenito. Logična posljedica takvog uspjeha je nastanak velikog broja pravnih instrumenata sa sadržajima o ljudskim pravima i postupcima za njihovu provedbu.

Instrumente ljudskih prava obično svrstavamo u tri glavne kategorije: kategorija instrumenata koji se odnose na određena geografska područja (regionalni ili univerzalni instrumenti), kategorija koja se odnosi na zaštićena prava i posebna kategorija instrumenata koji se odnosi na osobe ili skupine kojima je pružena zaštita.

Samo na razini Ujedinjenih naroda, postoji više od stotinu dokumenata vezanih za ljudska prava, a ako dodamo još i one na regionalnoj razini, broj je mnogo veći. Ne možemo ih sve razmotriti pa ćemo u ovom dijelu obraditi samo one najvažnije:

- dokumente koji su općeprihvaćeni i koji predstavljaju temelj za razvoj drugih instrumenata ljudskih prava;
- važnije europske dokumente;
- dokumente koji se dotiču globalnih tema istraženih u priručniku.

Međunarodna povelja prava

Najvažniji je globalni instrument ljudskih prava Opća deklaracija o ljudskim pravima prihvaćena 1948. na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda. Ona je toliko široko prihvaćena da se njezin prvotni neobvezujući karakter promijenio, te se sada često spominje kao pravno obvezujući dokument na osnovi običajnog međunarodnog prava.

Opća deklaracija o ljudskim pravima sadržava preambulu i 30 članaka u kojima se utvrđuju ljudska prava i temeljne slobode na koje sve žene i muškarci, bilo gdje u svijetu, imaju pravo bez ikakve diskriminacije. Ona jamči građanska i politička prava, kao i socijalna, ekonomska i kulturna prava.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) stupili su na snagu 1996. g., te su glavni pravno obvezujući instrumenti koji se primjenjuju širom svijeta. Zajedno s Općom deklaracijom o ljudskim pravima čine Međunarodnu povelju prava. Svaki od njih, kao što i sama njihova imena govore, skrbi za drugu kategoriju prava.

Dok prava obuhvaćena Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima stupaju na snagu onog trena kada ih država prihvati, prava obuhvaćena Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima mogu se provoditi postupno (to obvezuje države da razviju politiku i zakonodavstvo koje će pomoći u potpunoj provedbi prava).

Ovi se ugovori različito tretiraju jer se, generalno govoreći, ekonomska, socijalna i kulturna prava ne mogu realizirati odjednom.

Mislite li da je u redu pretpostaviti kako se građanska i politička prava trebaju provesti odjednom, a socijalna i ekonomska samo postupno?

Europski instrumenti

Četiri od pet svjetskih regija uspostavile su sustave za zaštitu ljudskih prava. U Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi postoji Organizacija američkih država, a glavni pravno obvezujući dokument je Američka konvencija o ljudskim pravima iz 1969. g. U Africi postoji Afrička

Povelja o temeljnim pravima

Ovo je prvi dokument Europske unije o ljudskim pravima. U jednom tekstu povezuje građanska, politička, ekonomska i socijalna prava već navedena u mnogim međunarodnim, s europskim i nacionalnim izvorima. Zajednički su je proglasili Vijeće Europe, Europski parlament i Europska komisija u Nici od 7. do 9. prosinca 2000. g. Nije, poput konvencija Vijeća Europe, pravno obvezujući dokument, a odnosi se samo na članice Europske unije.

- povelja o ljudskim pravima i pravima naroda, usvojena 1986. g. u Afričkoj uniji (ranije poznatoj kao Organizacija afričkog jedinstva). U Aziji do danas nije razvijen konkretan sustav zaštite ljudskih prava, a jedini instrument za zaštitu ljudskih prava u regiji je neobvezujuća deklaracija - Azijska deklaracija o ljudskim pravima. Što je s Europom? U Europi, naravno, postoji dobro izgrađen sustav za zaštitu ljudskih prava u okviru Vijeća Europe.

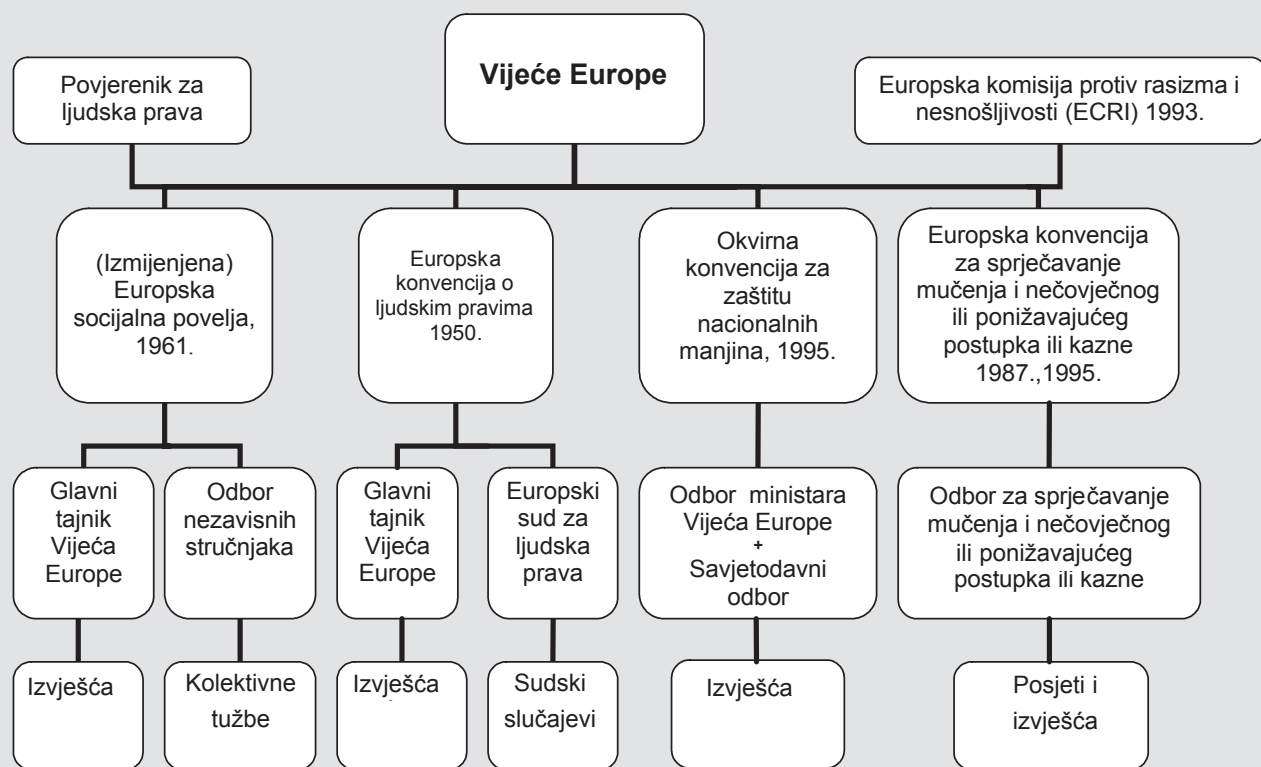

Zašto su, po vašem mišljenju, različite regije smatrale potrebnim uspostaviti vlastiti sustav zaštite ljudskih prava?

- Glavni instrument ljudskih prava je Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (poznata i kao Europska konvencija o ljudskim pravima - ECHR). Budući da je njezino prihvaćanje uvjet za u članjivanje u Vijeće Europe, prihvatile su je sve države članice Vijeća Europe. Prihvaćena je 1950. g., no stupila je na snagu tri godine kasnije. Skrbi o građanskim i političkim pravima, a glavnu joj snagu predstavlja provedbeni mehanizam - Europski sud za ljudska prava. Taj sud i njegovo pravosuđe predmet su divljenja u cijelom svijetu i na njega se često pozivaju UN i ustavni sudovi brojnih država i drugih regionalnih sustava.

- Baš kao i na razini Ujedinjenih naroda, socijalna i ekonomska prava osiguravaju se zasebnim dokumentom. Europska socijalna povelja (izmijenjena) obvezujući je dokument koji uključuje prava za zaštitu životnog standarda ljudi u Europi. Povelju su potpisale 32 države članice, a do kraja 2001. g. ratificiralo ju je njih 12.

Glavni instrumenti ljudskih prava i mehanizmi provedbe u Vijeću Europe

Zaštita specifičnih skupina

Neki instrumenti zaštite ljudskih prava, osim priznavanja osnovnih prava pojedinaca, priznaju i prava specifičnih skupina. Postojanje posebne zaštite opravdano je zbog ranijih slučajeva diskriminacije kao i zbog obespravljenog i ugroženog položaja nekih skupina u društvu. Evo nekih primjera takvih skupina koje imaju posebnu zaštitu:

"Vidim sebe u očima svakog stranca."

Roger Waters

Manjine

Zaštićene su:

- UN-om Deklaracijom o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, prihvaćenoj 1992. g. i Potkomisijom za sprječavanje diskriminacije i zaštitu manjina;
- na europskoj razini obvezujućim instrumentom - Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina, koja je osnovala promatračko tijelo nezavisnih stručnjaka: Savjetodavni odbor Okvirne konvencije.;
- dodjelom posebnog mjesta u Organizaciji za sigurnost i suradnju u Europi (OSCE) preko Visokog povjerenika za nacionalne manjine i preko OSCE-ovih relevantnih dokumentima.

Djeca

Zaštićena su na razini UN-a Konvencijom o pravima djeteta iz 1990. g., najšire ratificiranom Konvencijom (nisu je ratificirale samo SAD i Somalija). U Africi, Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta štiti osnovna dječja prava uzimajući u obzir specifičnu situaciju na kontinentu. Stupila je na snagu 1999. g.

Izbjeglice

Prava izbjeglica posebno su zajamčena Konvencijom o položaju izbjeglica iz 1951. g. i preko Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice. Jedini regionalni sustav s posebnim instrumentom za zaštitu izbjeglica ima Afrika koja je 1969. godine prihvatila Konvenciju kojom se uređuju posebni aspekti izbjeglica. U Europi Europska konvencija o ljudskim pravima također pruža dodatnu zaštitu.

Žene

U pokušaju da se diljem svijeta promiče ravnopravnost rodova/spolova, prava žena su posebno zaštićena UN-ovom Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.g.

Ostali

Skupine poput radnika ili osuđenika također su posebno zaštićene s obzirom na njihov osjetljiv položaj zbog kojeg ih je lako iskorištavati. Ostale skupine, primjerice autohtoni narodi, nisu imale tu sreću da dobiju posebnu zaštitu pa se godinama bore za zaštitu svojih prava kao skupina.

Možete li se sjetiti neke skupine u vašem društvu kojoj je potrebna posebna zaštita?

Europske konvencije o ljudskim pravima, Protokol 12

Godine 2000. usvojen je novi protokol Europske konvencije o ljudskim pravima: Protokol 12.

Trenutno ga je potpisalo 27 država, a ratificirala svega jedna. Stupit će na snagu nakon što ga ratificira 10 država.

Usredotočen je na zabranu diskriminacije. Europska konvencija o ljudskim pravima već jamči pravo na nediskriminaciju (Članak 14.), no taj se članak smatra nedostatnim u usporedbi s drugim međunarodnim dokumentima, poput Opće deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Razlog tomu je što članak 14., za razliku od ostalih, ne sadrži potpunu, neovisnu zabranu diskriminacije, tj. zabranjuje diskriminaciju samo onih prava i sloboda navedenih u Konvenciji.

Kada Protokol 12 stupi na snagu, zabrana diskriminacije neće "ovisiti" o zabranama sadržanim u Europskoj konvenciji.

Borba protiv rasizma i netolerancije

Europska komisija protiv rasizma i netolerancije mehanizam je osnovan na prvom Sastanku na vrhu šefova država i vlada država članica Vijeća Europe 1993. g. Ima zadatak boriti se protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije na razini Europe kao cjeline i sa stajališta zaštite ljudskih prava. Djelovanje Europske komisije protiv rasizma i netolerancije usmjereno je na borbu protiv nasilja, diskriminacije i predrasuda usmjerenih protiv osoba ili skupina, posebice na temelju rase, boje, jezika, vjere, nacionalnosti, nacionalnog ili etničkog podrijetla.

Članove Europske komisije protiv rasizma i netolerancije predlažu vlade na osnovi njihovog iskustva i znanja u borbi protiv netolerancije. Imenovani su zbog svojih osobnih sposobnosti i djeluju kao nezavisni članovi.

Program Europske komisije protiv rasizma i netolerancije obuhvaća:

- detaljno analiziranje situacije u svakoj pojedinoj državi članici kako bi se napravili posebni, konkretni prijedlozi za buduće djelovanje;
- rad na općim temama (prikupljanje i razmjena iskustava o posebnim temama koje preporučuje Europska komisija kao i prihvaćanje preporuka za provođenje opće politike);
- aktivnosti u suradnji sa zajednicom, uključujući senzibiliziranje i informiranje javnosti u državama članicama, koordinaciju s nacionalnim i lokalnim nevladinim organizacijama, prenošenje antirasističkih poruka i publiciranje obrazovnih materijala.

Ostvarivanje ljudskih prava

Kako možemo biti sigurni da ovi mehanizmi zaštite djeluju? Tko obvezuje države da izvršavaju svoje obveze? Glavna nadzorna tijela su komisije, odbori i sudovi sastavljeni od nezavisnih članova - stručnjaka ili sudaca - koji ne predstavljaju pojedinu državu. Glavni instrumenti koje koriste ova tijela su :

1. žalbe (pojedinaca, skupina ili država);
2. sudski procesi;
3. izvješća.

Budući da svi instrumenti ljudskih prava ili regionalni sustavi ne koriste iste postupke pri implementaciji ljudskih prava, sljedećih nekoliko primjera pomoći će u razjašnjavanju.

Žalbe

Žalbe protiv države podnose se komisiji ili odboru u tobožnjoj sudskoj proceduri. Nadzorno tijelo potom donosi odluku i od država se očekuje da je poštuju, iako ne postoji nikakva prisilna pravna procedura. Često se države dodatno očituju deklaracijom ili ratifikacijom protokola da bi pokazale kako prihvaćaju žalbeni postupak. Odbor za ljudska prava i Odbor za ukidanje rasne diskriminacije (u sklopu Ujedinjenih naroda) te Međumerička komisija za ljudska prava (unutar Organizacije američkih država) primjeri su tijela koja razmatraju i djeluju po žalbama.

Treba li postojati pravni mehanizam kojim bi se osiguralo poštivanje standarda ljudskih prava? Kakve sankcije bi trebale postojati?

Sudski procesi

Postoje svega dva stalna suda koja imaju funkciju nadzornih tijela, naročito za osiguravanje provedbe ljudskih prava: Europski sud za ljudska prava i Međuamerički sud za ljudska prava. Međutim, osnovat će se novi međunarodni sud nakon što 60 država ratificira statut. Na tom, Međunarodnom kaznenom sudu, sudit će se pojedincima optuženima za zločine protiv čovječnosti, genocid i ratne zločine. U tom pogledu on je drukčiji, ali i komplementaran Europskom i Međuameričkom sudu koji razmatraju i odlučuju o žalbama protiv države.

Izvješća i osvrta

Većina instrumenata za zaštitu ljudskih prava zahtijeva od država da podnose izvješća. Izvješća sastavljaju same države, slijedeći upute nadzornog tijela, a sadrže osnovne informacije o stanju ljudskih prava na nacionalnoj razini. Izvješća se javno provjeravaju i nevladine udruge obično tu imaju aktivnu ulogu jer pišu svoja tzv. izvješća iz sjene istovremeno kad i države svoja. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim pravima i kulturnim pravima (ICESCR), te Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) primjeri su instrumenata koji zahtijevaju podnošenje izvješća.

Većina ovih mehanizama postoji zato da bi se spriječilo kršenje određenog ljudskog prava. Europska konvencija za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne (1987. g.) drukčije je prirode. Temelji se na posjetima članova Europskog odbora za zaštitu od mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne (CPT) raznim mjestima pritvora, na primjer, zatvorima i kaznionicama za maloljetne, policijskim postajama, vojarnama i psihijatrijskim bolnicama. Članovi odbora nadziru ponašanje prema zatvorenicima, te ako je potrebno, predlažu poboljšanja kako bi se poštovalo njihovo pravo na humani postupak i pravo da ne budu mučeni.

Europski sud za ljudska prava

Europski sud u Strasbourgu poznat je zbog mnogih razloga, no, iznad svega jer je udahnuo život i značenje tekstu Europske konvencije o ljudskim pravima. Jedna od njegovih glavnih prednosti je sustav obvezne jurisdikcije, što znači da čim država ratificira Europsku konvenciju o ljudskim pravima, automatski podliježe jurisdikciji Europskog suda. Stoga se slučaj kršenja ljudskih prava može iznijeti pred sud odmah nakon ratifikacije.

Dodatni razlog njegove opravdanosti snaga je njegove presude. Države se moraju pridržavati konačne presude Suda. Njihovo pridržavanje nadzire Odbor ministara Vijeća Europe.

Procedura svakog slučaja na Europskom sudu uključuje i mogućnost prijateljske nagodbe posredovanjem između dviju strana.

Sud se također razvijao tijekom vremena. Kada je osnovan 1959. g., bio je samo povremeni sud koji je djelovao paralelno s Europskom komisijom za ljudska prava. Kako se broj slučajeva povećavao, tako je potreba za stalnim sudom postajala sve veća te je on i osnovan u studenom 1998. g. Povećanje broja slučajeva očit je dokaz opravdanog postojanja Europskog suda za ljudska prava. Ljudi znaju da postoji te da mu se mogu obratiti ako smatraju da su ugrožena njihova osnovna ljudska prava.

Europski odbor za sprječavanje mučenja (CPT)

Izaslanici Europskog odbora za sprječavanje mučenja periodično posjećuju države koje su potpisale Konvenciju, no, ako je potrebno mogu organizirati i dodatne *ad hoc* posjete. Tijekom 2001. godine, Europski odbor za sprječavanje mučenja organizirao je 18 posjeta, uključujući i posjet Švicarskoj, Ruskoj Federaciji (Čečenska Republika), Malti i Španjolskoj. Važnu funkciju Europskog odbora za sprječavanje mučenja moglo se uočiti u slučaju štrajka glađu u turskim zatvorima. Kad je turska vlada predlagala reformu zatvorskog sustava, nekolicina zatvorenika iskoristila je štrajk glađu kako bi protestirala protiv pojedinih reformi. Demonstracije su postale nasilne. Europski odbor za sprječavanje mučenja aktivno se uključio u pregovore s vladom i štrajkašima glađu istražujući okolnosti koje su dovele do štrajka i način na koji bi nacrt zakona mogao reformirati turski zatvorski sustav. Europski odbor za sprječavanje mučenja posjetio je Tursku u tri navrata 2001. g. povodom štrajka glađu u turskim zatvorima. Izvješća Europskog odbora za sprječavanje mučenja u većini su slučajeva javna: www.humanrights.coe.int

"Ni u srcu čovjeka, ni u društvu neće biti mira dok ne pobijedimo smrt."

Albert Camus

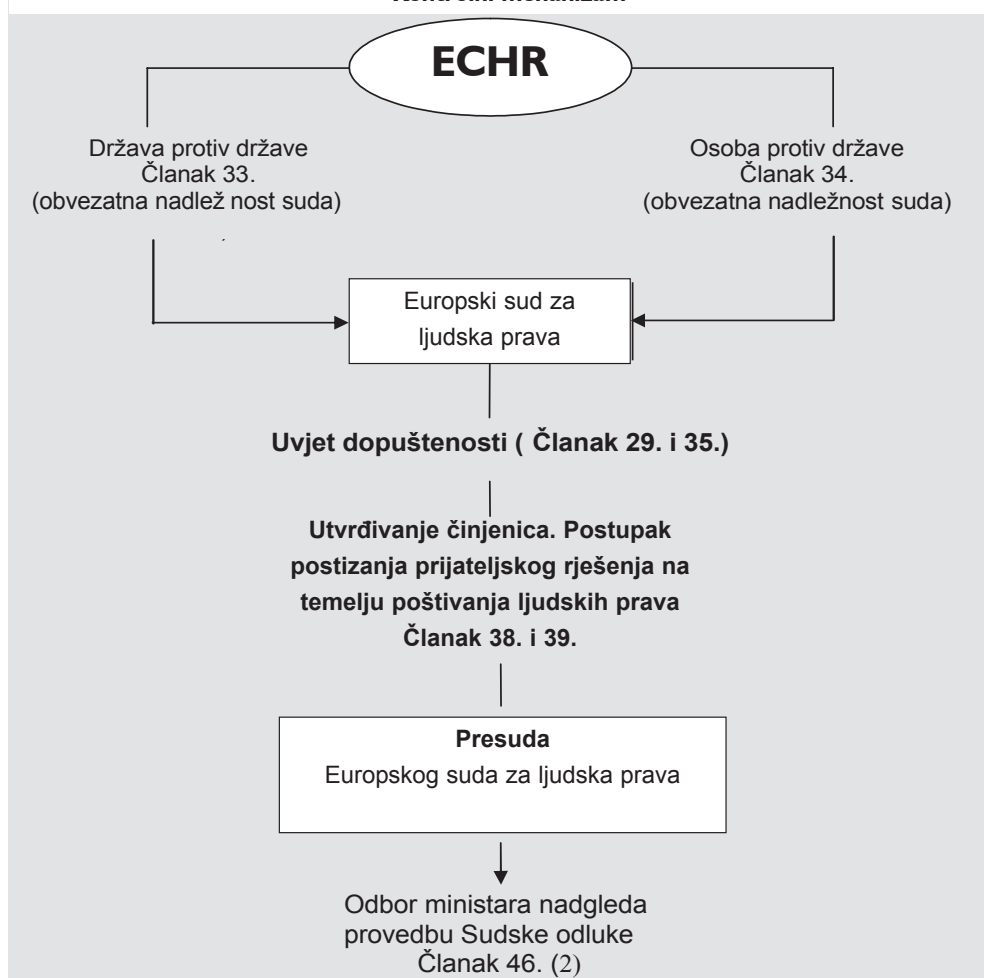
Važniji slučajevi Europskog suda za ljudska prava

Navodimo neke važne slučajeve u kojima se tražilo mišljenje Europskog suda:

- Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva (lipanj 1989. g.): Ovo je slučaj o čovjeku koji je zbog počinjenog ubojstva trebao biti izručen SAD-u gdje se za takav zločin može dobiti smrtna kazna. Sud je zauzeo stajalište da bi se njegovim slanjem nazad u SAD-e prekršilo pravo na zabranu od mučenja, nečovječnog ili drugog ponižavajućeg postupka ili kazne (članak 3. Europske konvencije o ljudskim pravima). Jedna je od posljedica ovakve odluke bila i ta da je zaštita pojedinaca u državama članicama Vijeća Europe prekoračila europske granice. Ovaj se princip već primijenio i u drugim slučajevima, poput Jabary protiv Turske (srpanj 2000. g.) u kojem je donesena odluka da se tražitelji azila ne pošalju natrag u državu u kojoj bi im život bio ugrožen.
- Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva (ožujak 1978. g.): U ovom je slučaju sud odlučio da je tjelesna kazna za maloljetne prijestupnike u suprotnosti s Europskom konvencijom o ljudskim pravima jer krši pravo na zaštitu od mučenja, ponižavajućeg ili nečovječnog postupka ili kazne koje je zajamčeno člankom 3. Prema riječima suda: "njegova kazna - prema kojoj se on tretira kao objekt moćne vlasti - predstavlja izravan

Europska konvencija o ljudskim pravima

Kontrolni mehanizam

ECHR - European Convention on Human Rights / Europska konvencija o ljudskim pravima
Idea i dizajn: P. Drzemczewski, Graphic: Publication unit, Directorate General of Human Rights

napad upravo na svrhu 3. članka, kojim se štiti ljudsko dostojanstvo i tjelesni integritet". Ovaj je slučaj dobar primjer životnosti Europske konvencije o ljudskim pravima gdje sud ide korak s promjenama u sustavu društvenih vrijednosti.

- Kokkinakis protiv Grčke (travanj 1993. g.): Ovo je zanimljiv slučaj koji se bavio sukobom između prava različitih ljudi. Temeljio se na pojavi obraćanja na drugu vjeru i pitanju predstavlja li poučavanje o vjeri (koje se jamči člankom 9. Europske konvencije o ljudskim pravima) kršenje tuđeg prava na izbor vlastite vjeroispovijesti. Sud je smatrao potrebnim napraviti razliku između poučavanja, propovijedanja i korištenja nemoralnih i obmanjujućih sredstava u svrhu uvjeravanja osobe da promjeni vjeru (poput nuđenja materijalnih ili socijalnih povlastica, primjene nasilja i tzv. "ispiranja mozga").

Europski sud procesuirala slučajeve povezane s bilo kojim pravom zajamčenim Europskom konvencijom o ljudskim pravima, poput prava na život, pravedno suđenje i slobodu izražavanja. No, kako je nastao neposredno nakon Drugog svjetskog rata, usmjeren je isključivo na građanska i politička prava i zbog toga nije dovoljno osposobljen za razmatranje slučajeva koji se tiču ekonomskih i socijalnih prava te prava manjina. Unatoč ovim ograničenjima, uživa veliko štovanje zbog velikog broja obrađenih slučajeva.

Jesu li vođeni procesi protiv vaše države na Europskom sudu za ljudska prava?

Europski sud pravde, Europski sud za ljudska prava, Međunarodni sud pravde: Koja je razlika?

Često dolazi do zbrke oko uloge Europskog suda za ljudska prava (ECHR), Europskog suda pravde (ECJ) i Međunarodnog suda pravde (ICJ). Ustvari, ova se tri tijela veoma razlikuju u pogledu geografske jurisdikcije i vrste slučajeva koje obrađuju. Europski sud pravde tijelo je Europske unije. Glavna zadaća mu je osigurati da se zakon Zajednice ne interpretira i ne primjenjuje različito u državama članicama Europske unije. Zasniva se na pravu Zajednice, a ne na ljudskim pravima, no ponekad pravo Zajednice uključuje i probleme ljudskih prava. Poznat slučaj Europskog suda pravde je Bosmanov slučaj o pravilima za prijelaz nogometaša iz jednog nogometnog kluba u drugi. Sud je donio odluku da ta pravila nisu kompatibilna s pravilima Rimskog ugovora o konkurenciji i slobodnom kretanju radnika.

Međunarodni sud pravde glavno je sudbeno tijelo Ujedinjenih naroda. Ima dvojaku ulogu: da rješava, u skladu s međunarodnim zakonom, sve pravne sporove između država i da daje savjetodavna mišljenja o pravnim pitanjima. Samo država može podići optužnicu protiv druge države, a slučajevi se odnose uglavnom na ugovore između država. Tim se ugovorima mogu uređivati osnovni odnosi između država (npr. trgovački ili teritorijalni) ili se mogu odnositi na probleme ljudskih prava.

Kako ovi različiti pravni mehanizmi pomažu običnom građaninu?

Povjerenik za ljudska prava

Ured Europskog povjerenika za ljudska prava pri Vijeću Europe konstituiran je na Sastanku na vrhu čelnika država i vlada održanog u Strasbourgu u listopadu 1997. g. Svrha je ove samostalne institucije da promiče ljudska prava i da osigura poštivanje i potpuno uživanje tih prava u državama članicama Vijeća Europe. Povjerenika bira Parlamentarna skupština na šest godina bez mogućnosti obnavljanja mandata.

Europski sud za ljudska prava u brojkama

- Na sudu radi 43 suca.
- Tijekom 2001. godine dnevno je u prosjeku primao 180 telefonskih poziva i više od 800 pisama.
- Do početka siječnja 2002. godine 19 815 slučajeva bilo je na čekanju ('prijave na čekanju').
- U periodu od 1990. do 2000. godine broj prijava povećao se za 523 %; 1990. g. sud je zaprimio 1 675 prijava, a 2000. g. zaprimio je 10 486 prijava.
- U 2000. godini sud je donio 889 presuda, što znači da je rješavao više od dva slučaja dnevno (uključujući vikende i praznike!).

Povjerenik nije sudska institucija; njegovo djelovanje treba nadopunjavati rad ostalih institucija Vijeća Europe koja promiču ljudska prava. Zadaća mu je da svoje obveze ispunjava neovisno i nepristrano i pritom poštuje ovlasti nadzornih tijela Europske konvencije o ljudskim pravima ili drugih instrumenata Vijeća Europe.

Osnovni ciljevi povjerenika za ljudska prava su:

- promicati obrazovanje i svijest o ljudskim pravima u državama članicama;
- uočiti moguće nedostatke u provođenju zakona i ponašanju država članica u odnosu na poštivanje ljudskih prava;
- pomoći u promicanju učinkovitog pridržavanja i potpunog uživanja ljudskih prava kako stoji u raznim instrumentima Vijeća Europe.

Povjerenik se po službenoj dužnosti može baviti bilo kojim problemom u okviru svojih ovlasti. Iako ne može prihvatiti pojedinačne pritužbe, u cilju promicanja ljudskih prava, može reagirati na svaku informaciju koja se tiče zaštite ljudskih prava, kako je to zajamčeno instrumentima Vijeća Europe.

Takve informacije i zahtjeve za obradu povjereniku može uputiti vlada, državni parlament, državni pravobranitelj ili slična institucija, kao i pojedinci i organizacije.

Je li to dovoljno?

Mnogi će reći da je slabo poštivanje ljudskih prava u svijetu rezultat pomanjkanja dobrih mehanizama za njihovu uspostavu. Često se prepušta pojedinim državama da odluče hoće li provesti dobivene preporuke. Hoće li se prava pojedinca ili skupine doista poštivati, u mnogim slučajevima ovisi o pritisku međunarodne zajednice i, u velikoj mjeri, o radu nevladinih organizacija. Ovo nije zadovoljavajuće stanje stvari, s obzirom da može proći mnogo vremena prije nego kršenje ljudskih prava dopre do UN-a ili Vijeća Europe.

Može li se nešto učiniti kako bi se to promijenilo? Prvo, od velike je važnosti da države jamče poštivanje ljudskih prava na nacionalnoj razini i razviju odgovarajuće mehanizme za sprječavanje njihovog kršenja. U isto vrijeme treba vršiti pritisak na države da prihvate mehanizme čije su provedbe obvezujuće.

Izvori:

Hanski, R., Suksi, M. (eds.), *An introduction to the international protection of human rights: textbook*, Akademi University Institute for Human Rights, 1999.

Fact Sheet No. 2 (Rev. I), *Međunarodna povelja o ljudskim pravima*, Ured visokog povjerenika za ljudska prava, www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs2.htm

Visoki povjerenik za ljudska prava Ujedinjenih naroda, www.unhchr.ch

Kratki vodič kroz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, Odjel za izdavaštvo Vijeća Europe

Europski sud za ljudska prava, www.echr.coe.int

Odbor za sprječavanje nasilja i nečovječnog i ponižavajućeg postupka ili kazne, www.cpt.coe.int

Europska socijalna povelja, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Minorities/

Internetska stranica Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti, www.coe.int/ecri

Povjerenik za ljudska prava Vijeća Europe, www.commissioner.coe.int.

Aktivizam i uloga nevladinih organizacija

"Mnogo smo morali učiniti da bi se (to) ostvarilo. Naša organizacija morala je organizirati nekoliko demonstracija; bilo je potrebno i nekoliko uhićenja, mojih pritisaka na Kongres, prije negoli smo dobili poziv za obraćanje... Dobio sam svega 5 min."

Cheri Honkala, prva osoba kojoj je dodijeljena socijalna skrb u SAD-u, o svom svjedočenju pred Kongresom; Kensington Welfare Rights Union.

"Pokreni se, ustani, ustani za svoja prava."

Bob Marley

Što su nevladine udruge?

Pojam nevladin ili točnije neprofitabilan obično se koristi za niz organizacija kojima je cilj izgradnja civilnog društva. Svrha postojanja takvih organizacija nije ostvarivanje financijske dobiti, nego nešto drugo. Mnogo je razloga za njihovo postojanje i zbog toga je velika raznovrsnost njihovih poslova i aktivnosti. Nevladine udruge su raznovrsne, počevši od manjih skupina za pritisak koje, na primjer, rješavaju specifične ekološke probleme ili sprječavaju kršenja određenih ljudskih prava, preko obrazovnih dobrotvornih ustanova, utočišta za žene, kulturnih udruženja, vjerskih organizacija, fondacija, programa humanitarne pomoći i sve do velikih međunarodnih organizacija sa stotinama, čak tisućama podružnica ili članova u različitim dijelovima svijeta.

U ovom ćemo se dijelu kratko osvrnuti na značajnu ulogu koju su te organizacije imale i još uvijek imaju u zaštiti ljudskih prava diljem svijeta. Na gotovo svim razinama zaštite dostojanstva građana kada je to dostojanstvo ugroženo ovlastima države, nevladine udruge imaju presudnu ulogu:

- u borbi protiv kršenja ljudskih prava pojedinaca;
- u nuđenju izravne pomoći onima čija prava se krše;
- u lobiranju za promjene nacionalnih i međunarodnih zakona;
- u unapređivanju sadržaja tih zakona;
- u promicanju znanja o ljudskim pravima i njihova poštivanja među građanima.

Doprinos je nevladinih organizacija važan, ne samo kad su u pitanju rezultati koji su postignuti, uključujući i optimizam ljudi u obrani ljudskih prava u svijetu, već je važan i zbog toga što su nevladine udruge, u pravom smislu riječi, alat dostupan za uporabu svim pojedincima u cijelom svijetu. Vode ih i koordiniraju, baš kao i većinu organizacija - pojedinci, ali dobar dio snage tih organizacija dolazi također od drugih članova zajednice koji im daju dobrovoljnu podršku zalažući se za njihovu viziju. Činjenica da postoje pojedinci koji bi željeli dati svoj doprinos poboljšanju poštivanja ljudskih prava u svijetu, daje udrugama veliko značenje.

Vrste nevladinih organizacija za ljudska prava

Na Konferenciji Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, poznatoj kao Bečka konferencija, održanoj 1993. g., sudjelovala je 841 nevladina organizacija iz cijelog svijeta. Sve su navele ljudska prava kao svoju misiju. Iako je i ova brojka velika, predstavlja samo mali dio ukupnog broja nevladinih organizacija koje širom svijeta skrbe za ljudska prava. Većina samozvanih "organizacija za ljudska prava" bavi se zaštitom građanskih i političkih prava. Najpoznatije od

"Svijet je opasno mjesto za život! Ne toliko zbog onih koji čine zlo, već zbog onih koji to promatraju i dopuštaju im da to čine."

Albert Einstein

"Bog nam pomaže, no ne gradi mostove."

Arapska poslovica

njih su, bar na međunarodnoj razini, Amnesty International i Human Rights Watch koje djeluju diljem svijeta. No, vidjeli smo da su građanska i politička prava samo jedna kategorija od mnogih ljudskih prava priznatih od strane međunarodne zajednice, a nova prava se nastavljaju priznavati svakodnevno. Kad uzmemo u obzir ovo, kao i činjenicu da se brojne nevladine udruge bave problemima - spomenut ćemo samo neke od njih - siromaštva, nasilja, rasizma, zdravlja, beskućništva i zaštite okoliša, broj nevladinih organizacija aktivnih u zaštiti ljudskih prava, u ovom ili onom obliku, penje se na stotine tisuća diljem svijeta.

Na Općoj skupštini 2001. godine, Amnesty International proširio je područje svog djelovanja na socijalna i ekonomska prava, te na pravo na razvoj.

Znate li za bilo koju nevladinu udruhu u vašoj državi koja se zalaže za zaštitu ljudskih prava?

Kako nevladine udruge utječu na proces zaštite ljudskih prava?

Nevladine se udruge mogu angažirati u zaštiti ljudskih prava na različitim stupnjevima i razinama, a strategije rada variraju ovisno o prirodi ciljeva - njihovoj specifičnosti ili općenitosti; kratkoročnoj ili dugoročnoj prirodi; lokalnom, nacionalnom ili međunarodnom području djelovanja.

a. Izravna pomoć

Uobičajeno je da nevladine organizacije koje djeluju na području socijalnih i ekonomskih prava nude neki oblik izravne pomoći onima čija su prava prekršena. To može uključivati humanitarnu pomoć, zaštitu ili obuku za razvoj novih vještina i sl. Nasuprot tome, ako su ljudska prava zaštićena zakonom, ta se pomoć može odnositi na zakonsko zastupanje ili savjetovanje pri potraživanju prava.

U mnogim slučajevima, međutim, izravna pomoć žrtvama ili nije moguća ili ne koristi kapacitete organizacije na najbolji način. U takvim slučajevima, a to se odnosi na veliku većinu, nevladine udruge trebaju naći druge ili bolje načine sprječavanja nasilja ili prevencije sličnih događaja u budućnosti.

b. Prikupljanje točnih informacija

Ukoliko postoji neka temeljna strategija u različitim oblicima djelovanja nevladinih organizacija, onda je ona možda sadržana u ideji da se pokuša "razotkriti" uzročnike nepravde.

Vlade su obično vrlo sposobne u izbjegavanju svojih obveza koje su prihvatile potpisivanjem međunarodnih ugovora jer učinci njihove politike jednostavno nisu poznati širokoj javnosti. Nevladine organizacije često takve informacije koriste kao bitne elemente u "razotkrivanju" neodgovornih vlada i u pozivanju na odgovornost. Nastoje vršiti pritisak na ljude ili vlade, javno ukazujući na nepravedne postupke.

Dva najpoznatija primjera organizacija koje su stekle ugled po svom pažljivom nadgledanju i izvještavanju su Amnesty International i Međunarodni odbor Crvenog križa. Obje organizacije posjeduju autoritet ne samo u građanskoj javnosti, već i na nivou Ujedinjenih naroda, gdje se njihova izvješća uzimaju u obzir kao dio službenog procesa u praćenju rada onih vlada koje su pristale na uvjete međunarodnih ugovora.

c) Lobiranje i pripremanje kampanja

Lobiranje je opći naziv za različite načine vršenja pritiska na državne i međunarodne uglednike kako bi se izazvale političke promjene. Postoje brojni oblici lobiranja, a na svakoj nevladinoj organizaciji ostaje izabrati onaj oblik koji najviše odgovara njezinim zacrtanim ciljevima, učinku kojeg želi postići i vlastitim mogućnostima. Navodimo neke od najuobičajenijih:

- Kampanja pisanja pisama je metoda koju su učinkovito koristile Amnesty International i druge nevladine organizacije. Ljudi i organizacije "bombardiraju" vladine dužnosnike tisućama pisama svojih članova diljem svijeta.
- Ulični prosvjedi ili demonstracije, s medijskom pažnjom koju obično privuku, koriste se kada organizacije žele pridobiti potporu javnosti ili "posramiti" vladu pred očima javnosti.
- Mediji često igraju važnu ulogu u lobiranju, a internet danas sve više dobiva na važnosti.
- Uz iskazivanje potpore ili javne osude, nevladine organizacije mogu organizirati i sastanke s nadležnima. Ponekad i sama prijetnja javnog razotkrivanja može biti dovoljna da se promijeni politika ili djelovanje, kao u dolje navedenoj priči.

Općenito, što je veća podrška javnosti ili drugih utjecajnih aktera (npr. drugih vlada), veća je vjerojatnost da će ciljevi kampanje biti uspješno ostvareni. Čak ako ne koriste uvijek izravno takvu potporu, nevladine organizacije mogu postići da se njihova poruka čuje, jednostavno dajući do znanja da mogu pokrenuti široke narodne mase protiv vlade.

Je li bilo većih kampanja u državi u kojoj živite? Kakav je bio ishod?

d) Dugoročno obrazovanje

Mnoge nevladine udruge za zaštitu ljudskih prava uključuju, barem kao dio svojih aktivnosti, i neki oblik rada na osvješćivanju javnosti ili obrazovni rad. Shvativši da najveću podršku mogu dobiti upravo u širokoj javnosti, nevladine će organizacije često nastojati tu javnost što bolje upoznati s ljudskim pravima. Veće znanje o ljudskim pravima i metodama njihove zaštite vjerojatno će rezultirati njihovim većim poštivanjem, a to će, potom, povećati vjerojatnost dobivanja potpore u pojedinačnim slučajevima kršenja ljudskih prava. Upravo je ta potpora, ili potencijalna potpora, osnova uspješnosti nevladinih organizacija u stvaranju boljeg okruženja za poštivanje ljudskih prava.

Primjeri uspješnog aktivizma

Nasilje u obitelji u Rusiji

Postoje različiti podaci o nasilju u obitelji u Rusiji, a neke brojke govore da se između 30 i 40% obitelji suočilo s takvim nasiljem. 1995. godine, nakon Pekinške ženske konferencije, objelodanjeni su prvi pouzdani podaci. Po njima 14 500 žena godišnje usmrte njihovi muževi, a 50 000 ih se liječi u zdravstvenim ustanovama zbog ozljeda. Bio je potreban veliki napor da bi se ovaj problem bar priznao u Rusiji, a najzaslužnija je za to nevladina organizacija ANNA, suosnivač Ruskog udruženja kriznih centara za žene.

Organizaciju je osnovala Marina Pisklakova, vodeća aktivistica za prava žena. U srpnju 1993. g. sama je vodila *Telefon za pomoć ženama u nevolji*. Osnovala je prvi krizni centar za žene u državi i postepeno širila svoj krug djelovanja. Lobirala je za ozakonjenje zabrane zlostavljanja i borila se za provođenje tog zakona kako bi pomogla žrtvama i dovela počinitelje

"Može biti zabavno pisati ljudima koji vode autoritarne ili represivne režime, dopisivati se s diktatorom i gnjaviti ga pismima."

Sting

"Odgoj i obrazovanje za ljudska prava je način života. Živimo ga posljednjih nekoliko godina i ne znajući da su sve naše aktivnosti ustvari odgoj i obrazovanje za ljudska prava."

Aleksandra Vidanović,
Otvoreni klub, Niš, Srbija i
Crna Gora, sudionik Foruma o
odgoju i obrazovanju za
ljudska prava

"Nisam mogla reći ne; tamo je bilo tako mnogo žena."

Marina Pisklakova

pred lice pravde. Započela je medijsku kampanju javnog razotkrivanja nasilja nad ženama i educiranja žena o njihovim pravima te se sada redovno pojavljuje na radiju i televiziji promičući poštivanje prava žena.

Organizacija je uspjela proširiti definiciju nasilja u obitelji, uključivši u nju i silovanje bračnog partnera, seksualno nasilje u braku ili vezi, psihološko zlostavljanje, izoliranje i ekonomski nadzor. Do ljeta 1994. g. educirali su prvu skupinu savjetnica za rad na telefonima za pomoć, a 1995. g. započeli su s radom i u drugim ruskim gradovima osnivanjem lokalnih ženskih skupina, kriznih centara i telefona za pomoć ženama. ANNA je pomogla u razvitku programa psihološke pomoći i pravnog savjetovanja za žrtve nasilja u obitelji, a u travnju 1997. g. odvjetnici koji rade za organizaciju procesuirali su i dobili prvi slučaj nasilja u obitelji, što je bio pravni presedan za cijelu Rusiju. Do početka novog milenija, osnovali su više od četrdeset kriznih centara diljem Rusije. Internetska stranica organizacije je: www.owl.ru/anna.

Zaštita okoliša u Švicarskoj

"Ja nisam posebna osoba. Svaka bi žena u mojoj poziciji učinila isto. Osjećala sam ... da sam na početku nečeg novog, velikog napretka u Rusiji, novog stava. Sada svi pričaju o nasilju u obitelji. I mnogi poduzimaju nešto u vezi s tim."

Marina Pisklakova

Između 1961. i 1976. g. nekoliko velikih kemijskih giganta odložilo je više od 114 000 tona otrovnog kemijskog industrijskog otpada u nekadašnje nalazište gline u Bonfolu u Švicarskoj. Iako bi danas bilo protuzakonito odložiti takav otpad, 1961. g. kada je odlaganje započelo, zakon to nije zabranjivao. Otrovní je otpad nastavio zagađivati okoliš i okolna naselja mješavinom organskih i anorganskih zagađivača.

14. svibnja 2000. g. stotinjak aktivista Greenpeacea zaposjelo je odlagalište u Bonfolu blizu Basela, tražeći od kemijskih tvrtki koje su odložile otpad da preuzmu potpunu odgovornost i da ga očiste. Izjavili su da će ostati na odlagalištu sve dok se odgovorne kemijske kompanije ne obvežu da će ga očistiti i učiniti ga sigurnim po okoliš i zdravlje ljudi.

Zauzimanje odlagališta prisililo je predstavnike kemijske industrije da pristanu na sastanak s predstavnicima lokalne zajednice i članovima Greenpeacea i da potpišu ugovor kojim se obvezuju dovršiti istraživanje o najprikladnijem postupku čišćenja odlagališta do veljače 2001. g. i započeti s čišćenjem tijekom 2001. g. Kemijske su tvrtke također pristale uključiti u akciju čišćenja lokalnu zajednicu i organizacije za očuvanje okoliša te izvijestiti lokalnu zajednicu o stupnju onečišćenja podzemnih i pitkih voda. 7. srpnja 2001. g. Greenpeace je napustio odlagalište. Za više informacija, pogledajte stranicu Greenpeacea: www.greenpeace.org.

Zbrajanje učinjenog

*Razvojne inicijative za društveno i ljudsko djelovanje
(Development Initiatives for Social and Human Action - DISHA)*

DISHA je osnovana u ranim 90-im godinama u indijskoj državi Gujarat kao predstavničko tijelo plemenskih i šumskih radnika koje broji oko 80.000 članova. Koristi pravo na informiranje kako bi analizirala državne budžete i provjerila u kolikoj se mjeri dodijeljena sredstva podudaraju s javnim izjavama i deklaracijama o ublažavanju siromaštva.

Organizacija je započela svoj rad pokušavajući priskrbiti minimalne plaće radnicima koji rade u šumskim područjima. Ravnatelj DISHA-e objasnio je namjere organizacije: "Zapitali smo se zašto ovo područje nije razvijeno te zašto nema mogućnosti zapošljavanja. Pogledali smo koliko je novca potrošila država, i to je bio početak našeg praćenja državnog budžeta."

Članovi DISHA-e su 1994. godine odlučili uručiti svoju analizu svim članovima parlamenta, tisku i uglednim građanima. Time su osigurali visok stupanj informiranosti i javnu raspravu.

Otkad organizacija djeluje, izdvajanje iz državnog budžeta plemenskim područjima znatno

"Otrovna ostavština kemijske industrije ne smije postati teret budućih generacija."

Stefan Weber, Greenpeaceov sudionik kampanje

se povećalo. Na početku je iznosilo 12%, a sada iznosi 18% budžeta. Zbog kvalitetnog istraživanja, DISHA su ubrzo počeli poštivati kao instituciju koja "ne ostaje samo na riječima, već svoj rad podupire činjenicama, argumentima i brojkama. Sada ljudi dolaze nama za informacije o budžetu te smo jedina institucija u državi koja pregledava i analizira budžet".

"Uvjeti su bili poput onih za robove. Gotovo da nije bilo ljudskog dostojanstva ili poštivanja zakona."

M.D. Mistry, ravnatelj DISHA-e

Dijamantni ratovi

Organizacija iz Velike Britanije, Globalni svjedok (Global Witness) ima za cilj ukazivati na povezanost iskorištavanja okoliša i kršenja ljudskih prava. Skupina za pitanja okoliša ima sjedište u Londonu, a započela je s radom 1993. g. u iznajmljenom prostoru. Od opreme su imali samo jedno računalo pronađeno na otpadu.

"Rijetko kad su sudionici kampanje postigli toliko mnogo u tako malo vremena."

The Independent Newspaper

I danas je organizacija još uvijek mala, osoblje čini svega devetero ljudi, no tijekom četverogodišnjeg rada njezini osnivači Charmain Gooch, Simon Taylor i Patrick Alley vodili su kampanju protiv industrije dijamanta.

Tijekom tog perioda Global Witness je uspješno povezao trgovinu nezakonito stečenim dijamantima s krvavim afričkim ratovima. Skupili su dokaze kako bi uvjerali vlade, Ujedinjene narode i javnost da se ilegalno izvađenim dijamantima u afričkim ratnim zonama financiraju sukobi u kojima deseci tisuća djece umiru ili ostaju bez ruku i nogu. Organizacija je oštro lobirala kako bi "oni koji odlučuju uvidjeli pravu istinu", udruživši snage s drugim nevladinim organizacijama u Angoli te pridobivajući moćne političke simpatizere, poput kanadskog ambasadora Roberta Fowlera koji je na čelu UN-ova odbora za sankcije Angoli. Ubrzo se razvila globalna kampanja, sposobna da se suprotstavi snažnoj globalnoj industriji.

Kada je Robert Fowler, kanadski ambasador Ujedinjenih naroda, na Svjetskom kongresu industrije dijamanta u Antwerpenu, upozorio na mogućnost bojkota poput onoga organiziranog protiv nošenja krzna, industrija dijamanta se jako zabrinula. U lipnju 2000. g. globalna industrija dijamanta, koja obrće 7 milijardi američkih dolara godišnje, očito uvjereni da je na rubu propasti, popustila je zahtjevima kampanje za temeljitim promjenama u trgovini dijamanta.

Pogledajte internetsku stranicu <http://www.globalwitness.org>.

Pristupne rampe za osobe u invalidskim kolicima u Tuzli

Nevladina udruga za osobe s invaliditetom Lotos iz Tuzle u Bosni i Hercegovini odlučila je organizirati kampanju kako bi upozorila javnost na probleme koje osobe s invaliditetom imaju u prometu. Lotos je želio povećati razinu svijesti kod ljudi o prisutnosti osoba s posebnim potrebama u prometu, pa su naveli i nekoliko konkretnih ciljeva: posebna parkirališna mjesta za osobe s invaliditetom, bolji pristup javnom prijevozu, pristupačne nogostupe i ceste. Tijekom jednog tjedna organizirali su razna događanja, netom prije početka izborne kampanje. Na kraju tog razdoblja javna osviještenost se povećala te su svi nogostupi u Tuzli dobili pristupne rampe.

"S potpunom sigurnošću mogu reći da je Tuzla najpristupačniji grad za korisnike invalidskih kolica u cijeloj Bosni i Hercegovini."

Sudionik kampanje, Tuzla

Izvori

Risse T., Ropp S., Sikkink K., The Power of Human Rights, Cambridge University Press, 1999.

Forsythe, D., Human Rights in International Relations, Cambridge University Press, 2000. www.speaktruth.org.

Hijab, Nadia, Human Rights and Human Development: Learning from Those Who Act, HDRO Background paper, 2000.

Pitanja i odgovori

? Što su ljudska prava?

Ljudska prava su moralna svojina svake osobe na svijetu koja joj pripada već samom činjenicom što je ona ili on ljudsko biće. Zahtijevajući svoja ljudska prava, mi podnosimo moralni zahtjev u pravilu prema vlastitoj vladi: vi to ne možete učiniti jer je to kršenje moje moralne sfere i mog osobnog dostojanstva. Nitko - niti jedan pojedinac, niti jedna vlada - ne može nam oduzeti naša ljudska prava.

? Otkud potječu?

Potječu od činjenice da mi nismo samo fizički sustav, već i moralna i duhovna ljudska bića. Ljudska su prava potrebna kako bi štitila i čuvala čovječnost svakog pojedinca, osigurala mu dostojanstven život i život vrijedan ljudskog bića.

? Zašto bi ih itko "trebao" poštivati?

U osnovi, zato što je svatko od nas ljudsko biće i stoga moralno biće. Većina će ljudi, ako se pokaže da krše nečije osobno dostojanstvo, pokušati to ne činiti. Općenito, ljudi ne žele drugima nanositi zlo. Uz moralne sankcije vlastite savjesti ili savjesti drugih, sada u većini zemalja svijeta postoji zakonodavstvo koji obvezuje vlade na poštivanje osnovnih ljudskih prava svojih građana, čak i kad to možda nisu spremne učiniti.

? Tko ima ljudska prava?

Apsolutno svi. Zločinci, državni čelnici, djeca, muškarci, žene, Afrikanci, Amerikanci, Europljani, izbjeglice, nezaposleni, zaposleni, bankari, humanitarni radnici, učitelji, plesači, astronauti...

? Čak i zločinci i čelnici država?

Baš svatko. I zločinci i čelnici država su, također, ljudi. Snaga ljudskih prava leži u samoj činjenici da se odnose na svakog jednako, u smislu posjedovanja ljudskog dostojanstva. Neki su ljudi možda prekršili prava drugih ili predstavljaju prijetnju društvu pa im se stoga prava moraju na neki način ograničiti kako bi se zaštitili drugi ljudi, no samo do određenih granica. Te granice predstavljaju minimum potreban za život dostojan ljudskog bića.

? Tko se brine o ljudskim pravima?

Svi bi trebali. Postoje zakoni na nacionalnim i međunarodnim razinama koji ograničavaju djelovanje vlada prema svojim građanima, ali ako nitko ne upozori da svojim djelovanjem krše međunarodne norme, vlade ih mogu nastaviti nekažnjeno kršiti. Kao pojedinci moramo poštivati ne samo prava drugih u našem svakodnevnom životu, već i pripaziti da to čine i vlade i ostali ljudi. Sustavi zaštite postoje za sve nas ako ih znamo iskoristiti.

? Kako mogu braniti svoja prava?

Pokušajte tako što ćete naglasiti da su prekršena; pozovite se na svoja prava. Dajte drugoj osobi do znanja da nema pravo ponašati se prema vama na takav način. Podsjetite na

odgovarajuće članke iz Opće deklaracije o ljudskim pravima, iz Europske konvencije o ljudskim pravima i drugih međunarodnih dokumenata. Ako postoje zakoni u vašoj državi koji reguliraju zaštitu ljudskih prava, pozovite se i na njih. Obavijestite i druge o tome: izvijestite medije, pišite saborskom zastupniku i predsjedniku države, obavijestite nevladine udruge aktivne na području ljudskih prava. Zatražite od njih savjet. Razgovarajte s odvjetnikom ako imate tu mogućnost. Pobrinite se da vaša vlada sazna koje korake poduzimate. Dajte im do znanja da nećete odustati. Naglasite potporu koju imate. Kao krajnji korak, ako sve drugo ne uspije, možete pomoć zatražiti na sudu.

Kako doći do Europskog suda?

Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda uključuje i proceduru podnošenja pojedinačnih tužbi i tužbi jedne države protiv druge. No, postoje strogi kriteriji za prihvaćanje koji moraju biti zadovoljeni da bi sud uopće uzeo slučaj u razmatranje. Primjerice, vaša tužba mora biti procesuirana na nacionalnim sudovima u vašoj državi (sve do najvišeg suda!) prije nego slučaj dovedete pred Europski sud. Ako želite pokušati, jer smatrate da vaš slučaj odgovara kriterijima za prihvaćanje, možete podnijeti tužbu koristeći službeni prijavni obrazac (dostupan kod Sekretarijata). No, svakako vam preporučamo da potražite stručni savjet ili savjet lokalnih nevladinih organizacija koje rade na tom polju kako bi se uvjerali da vaš zahtjev ima realnu mogućnost za uspjeh. I budite svjesni da proces donošenja konačne presude može biti dug i složen.

Od koga mogu tražiti svoja prava?

Gotovo sva osnovna ljudska prava navedena u međunarodnim dokumentima zahtjev su za vaše vlade ili državne službenike. Ljudska prava štite vaše interese od države, stoga ih od države ili njezinih predstavnika trebate i tražiti. Ako smatrate da vaša prava krši, na primjer, vaš poslodavac ili susjed, ne možete se izravno obratiti međunarodnom zakonodavstvu za ljudska prava osim ako ne postoji i nešto što je vaša vlada trebala učiniti, a nije učinila, kako bi spriječila takvo ponašanje poslodavca ili susjeda.

Ima li tko obvezu štititi moja prava?

Da. Pravo samo po sebi je besmisleno ako nema odgovarajuće odgovornosti ili obveze nekog drugoga. Svaki pojedinac ima moralnu obvezu ne kršiti tuđe ljudsko dostojanstvo, no vaša vlada potpisivanjem međunarodnih ugovora, nema samo moralnu obvezu, već i zakonsku obvezu da to ne čini.

Jesu li ljudska prava problem samo u nedemokratskim državama?

Danas više nema države na svijetu koja ima potpuno čist dosje kada je u pitanju poštivanje ljudskih prava. U nekim se državama češće krše ljudska prava ili se kršenja odnose na veće grupacije ljudi, nego u drugima. Svako je kršenje problem koji se nije smio dogoditi i kojim se treba pozabaviti. Pojedinca, čija su prava prekršena u jednoj od stabilnih demokracija, vjerojatno neće utješiti činjenica da je njegova država poznatija po manjem broju kršenja ljudskih prava od nekih drugih država u svijetu!

Jesmo li napredovali u smanjenju kršenja ljudskih prava?

Brzo smo napredovali - čak i ako nam se ponekad čini da je to samo kap u moru. Uzmite u

obzir ukidanje ropstva, davanje prava glasa ženama, broj država koje su ukinule smrtnu kaznu, oslobađanje političkih zatvorenika zbog međunarodnog pritiska, pad aparthaida u Južnoj Africi, sve slučajeve koji su procesuirani na Europskom sudu i sve zakone koji su kao posljedica toga morali biti izmijenjeni. Uzmite u obzir i činjenicu da postupna promjena u međunarodnoj kulturi znači da čak i najautoritarniji režimi moraju poštivati ljudska prava kako bi bili prihvaćeni na međunarodnoj razini. Bilo je mnogo pozitivnih rezultata, posebno tijekom posljednjih 50 godina, no, još se mnogo toga mora učiniti.

Nedoumice

Kako možemo reći da su ljudska prava univerzalna kad postoje ljudi diljem svijeta koji trpe zbog kršenja njihovih prava?

Oni i dalje imaju svoja prava. Činjenica da se to događa predstavlja kršenje ne samo moralnih normi, već i međunarodno priznatih normi. Predstavnici takve države krivi su po međunarodnom zakonu, a neke je države međunarodna zajednica i "kaznila" uvođenjem sankcija ili čak vojnim akcijama. Međutim, takvi su postupci često arbitrarni, više ovise o drugim nacionalnim interesima nego o stupnju kršenja ljudskih prava. Sada postoji stalni međunarodni sud za suđenje pojedincima osuđenim za genocid, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.

Postojanje ovakvog suda je važan korak u osiguranju zaštite univerzalnih ljudskih prava u praksi.

Koja je korist od Opće deklaracije o ljudskim pravima, ako njezina provedba nije pravno obvezujuća?

Iako postoji stalni međunarodni sud na kojem će se moći suditi državama koje ne poštuju članke iz Opće deklaracije o ljudskim pravima, ovaj dokument ima ogromno povijesno značenje pa i danas služi kao mjerilo prema kojem se vladama sudi na međunarodnoj razini. Danas vlade znaju da, ako namjerno uskraćuju prava navedena u tom dokumentu, mogu biti osuđene od strane neke druge vlade ili im se čak može uvesti neki oblik sankcija. Postupak nije uvijek u potpunosti objektivni(!), no svakako predstavlja barem nekakav početak. Opća deklaracija o ljudskim pravima bila je osnova za gotovo sve međunarodne ugovore koji su potpisani i koji su (u većoj ili manjoj mjeri) pravno provedivi.

Kakvu ja korist imam od "ljudskih prava" kad vlada države u kojoj živim svakodnevno krši prava običnih ljudi i nije zabrinuta zbog negodovanja međunarodne zajednice?

Opet - ljudska prava su početak; bolje ih je imati, nego ne imati ništa, a u pravim okolnostima i pravim pristupom moći će utjecati na vladu da promijeni, ako ne sve, barem neke svoje postupke. Ovo se ponekad može činiti vrlo slabom nadom, kad kršenje ljudskih prava od strane vlade poprimi veće razmjere ili se događa često, no, povijest je u nekoliko navrata pokazala da je to itekako moguće. A danas, vjerojatno, postoje i bolje mogućnosti nego prije. Poticanje promjene može biti spor proces, no, činjenica da pojedinci imaju ta prava i da se ona u svijetu sve više priznaju - pa su stoga bar od neke važnosti vladama - daje nam snažno oružje i vrijednu početnu prednost.

Ako ja poštivam prava drugih, znači li to da drugi mogu činiti što hoće?

Ne, ako svojim postupcima krše vaša ili prava drugih. Pripazite da ne budete prezahativni u potraživanju svojih prava: možda vas nečije ponašanje živcira ili vam se čini neispravno, no to ne mora odmah biti i kršenje vaših prava. Stoga ako želite da vam drugi dopuste da se ponašate kako želite, trebate biti tolerantniji prema ponašanju drugih!

Mogu li činiti bilo što, uključujući i uporabu nasilja kako bih obranio svoja prava?

U principu ne. No, ako se radi o istinskom slučaju samoobrane, tada uporaba nasilja u skladu s upućenom prijetnjom, može biti dopustiva. Nije prihvatljiva kao svojevrsna odmazda za sve zlo koje vam je učinjeno, već samo da biste se zaštitili od daljeg ozljeđivanja. Mučenje je apsolutno neprihvatljivo.

Zašto bih poštivao prava drugih, ako drugi ne poštivaju moja prava?

Djelomice zato što, ako ne budete poštivali prava drugih, možete sami zapasti u nevolje; djelomice zato što drugi zaslužuju vaše poštovanje samom činjenicom da su ljudi; a djelomice i zato što svojim ponašanjem možete poslužiti kao primjer drugima i tako povećati mogućnost da vas poštuju. Sve, ipak, ostaje na vama i vrsti osobe kakva biste željeli biti ili vrsti svijeta u kakvom biste željeli živjeti. Stoga biste mogli razmisliti o tome što bi o vama govorila činjenica da se ponašate na način koji toliko ne volite kod drugih. Ili, razmislite kakav bi to bio svijet u kojem bi svatko kršio svačija prava po principu "milo za drago".

Zašto bi i oni koji krše tuđa prava na najnehumaniji način također trebali imati svoja prava?

Ovo je dio teorije ljudskih prava koji je možda najteže prihvatiti, ali je on i najvažniji. Ponekad se može činiti da se pojedinci ponašaju u tolikoj mjeri nečovječno da bi ih samo naše slijepo vjerovanje moglo proglasiti čovječnima. Sljedeće su točke možda važne:

- **Prvo**, unatoč očitoj neljudskom ponašanju nekih ljudi, svaki je pojedinac barem malo čovječan. I zločinci vole svoju majku, svoju djecu, supružnike ili nekog drugog. I zločinci osjećaju bol, odbijanje, očaj i ljubomoru, želju da ih se cijeni, vrednuje, podupire, voli i razumije. Svi oni, baš svatko od njih, ima barem neke, ako ne sve, ljudske osjećaje. To ih čini ljudskim bićima i vrijednima našeg poštovanja.
- **Drugo**, ne činimo sebi nikakvo dobro želeći povrijediti zločince na isti način na koji su oni nanijeli bol drugima: takvi nas osjećaji samo čine manje vrijednima poštovanja.
- **Treće**, čak i kada bi se pojavio zločinac u ljudskom obliku, no bez ljudskih karakteristika (a dosad nije bilo takvih slučajeva), bi li itko od nas sa stopostotnom sigurnošću mogao tvrditi da on ili ona nije čovjek? Po kojim mjerilima? Možda na osnovi činjenice da ne mogu voljeti ili biti voljeni? No, što ako se pokaže da smo pogriješili u svom uvjerenju?

Treća nas točka podsjeća da moramo imati na umu rizike za čovječanstvo u cjelini kada određujemo neke ljude da sude o drugima, a posljedice takvog suda mogu biti strašne i neopozive. Želimo li uistinu svijet gdje ljude osuđuju na takav način, svijet u kojem ljude proglašavamo nečovječnima i stoga bez ljudskih prava? Upravo u takvom bismo svijetu živjeli da ne postoji potpuna univerzalnost svih ljudskih prava.